

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
TIESĪBU KATEDRA

Mg. iur. **Vladas Tumulavičius**

**SABIEDRISKĀS DROŠĪBAS TIESISKĀS REGULĒŠANAS
PILNVEIDOŠANA GLOBALIZĀCIJAS APSTĀKĻOS:
LIETUVAS PIEMĒRS**

Promocijas darba

KOPSAVILKUMS

Tiesību doktora (Dr. iur.) zinātniskā grāda iegūšanai

Specialitāte – Juridiskās zinātnes

Apakšnozare – Valsts tiesības

Daugavpils 2016

Promocijas darbs ir izstrādāts Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Tiesību zinātnes katedrā sadarbībā ar Lietuvas Aizsardzības Ministrijas Lietuvas ģenerāļa Jonas Žemaitisa militāru akadēmiju no 2011. līdz 2016. gadam.

Doktora studiju programma „Juridiskā zinātne”, apakšnozare „Valsts tiesības”.

Promocijas darba zinātniskais vadītājs:

Dr.iur. Jānis Ivančiks, profesors, Daugavpils Universitāte.

Promocijas darba zinātniskais konsultants:

Dr.eoc.habil.man. Antanas Makštutis, profesors, Lietuvas Aizsardzības Ministrijas Lietuvas ģenerāļa Jonas Žemaitisa militāra akadēmija.

Oficiālie recenzenti:

- Vadošais pētnieks Dr. iur. **Jānis Baumanis** (Rīgas Stradiņa Universitāte);
- Profesors Dr. iur. **Jānis Načisčionis** (Biznesa augstskola „Turība”);
- Profesors Dr. iur. **Alvydas Šakočius** (Mykolas Romeris Universitāte, Lietuva).

Promocijas darba aizstāvēšana notiks Biznesa augstskolas Turība Juridiskās zinātnes nozares promocijas padomes atklātajā sēdē 2017. gada 22. februārī Rīgā, Graudu ielā 68, C 108 auditorijā, plkst. 14:00.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Biznesa augstskolas Turība bibliotēkā, Graudu ielā 68, Rīgā un <http://www.turiba.lv/lv/bizness-zinatne/doktorantura/promocijas-darbu-temas/izstradatie-promocijas-darbi-un-kopsavilkumi/414/>, un Daugavpils Universitātes bibliotēkā: <http://du.lv/lv/zinatne/promocija/darbi>.

Atsauksmes sūtīt Promocijas padomes sekretārei Rīgā, Graudu ielā 68, LV-1058, tālrunis: 29378027, e-pasts: ingrida.veiksa@turiba.lv.

Padomes sekretāre: Ingrīda Veikša.

INFORMĀCIJA PAR PUBLIKĀCIJĀM UN ZINĀTNISKI PĒTNIECISKO DARBU

Promocijas darba autora zinātniskās publikācijas.

Laika posmā no 2011. līdz 2016. gadam vietējās un starptautiskās izpētes konferencēs demonstrēti zinātniskās darbības rezultāti, uzstājoties par tēmām, kuras ir iekļautas šajā promocijas darbā:

1) 6th International Scientific Conference “Social and Economic Dimension of European Integration: Problems, Solutions, Perspectives” of Daugavpils University. 03/05-11-2011, Daugavpils (Latvia). Presentation “*Management of Legal Knowledge Theory and Practice: Lithuanian Experience.*”

2) 7th PhD International Conference “New Trends in National Security” of Brno University of Defense. 07-03-2012, Brno (Czech Republic). Presentation “*The Development State and Society in the EU: Problems, Solutions, Perspectives of National Security.*”

3) III International Scientific Conference “Today’s security. Dimensions – the society and personality” of Siedlce University of Natural Sciences and Humanities. 21-06-2012, Warsaw (Poland). Presentation “*Development of the National Security Today and Future in the Baltic Sea Region.*”

4) 8th International Scientific Conference “Social Sciences for Regional Development 2013” of Daugavpils University. 12/13-10-2013, Daugavpils (Latvia). Presentation “*The Legal Aspects of Public Servants Motivation: Comparative Analysis of Lithuania and Latvia.*”

5) 9th PhD International Conference “New Trends in National Security” of Brno University of Defense. 05-02-2014, Brno (Czech Republic). Presentation “*Lithuanian Trends of National Security in the Baltic Sea Region.*”

6) XV International Scientific Conference “Network as a Space of Social, Economic and Political Cooperation in Central and Eastern Europe” of John Paul II Catholic University of Lublin. 26/28-05-2014, Naleczow (Poland). Presentation “*National Security: The New Tasks and Challenges for Lithuania.*”

7) 9th International Scientific Conference: “Social Sciences for regional Development” of Daugavpils University. 12/13-10-2014, Daugavpils (Latvia). Presentation “*International Legal Aspects of the Energy Security Policy of the European Union Countries.*”

8) XVI International Scientific Conference “The Strategies of Constructor E-economy and E-society in Central and Eastern Europe. The Present and Development Prospects” of John Paul II Catholic University of Lublin. 25/27-05-2015, Naleczow (Poland). Presentation “*Legal Aspects of the Common Defense and Security Policy of the European Union.*”

9) XVII International Scientific Conference “Entrepreneurship, Social Organization Structure of the Network. Experience and Prospects for Development in Central and Eastern Europe” of John Paul II Catholic University of Lublin. 23/25-05-2016, Naleczow (Poland). Presentation “*The Issues of Provision of Public Security: The New Trends in the Activities of Law Enforcement Institutions in Lithuania.*”

10) 11th International Scientific Conference: “Social Sciences for regional Development” of Daugavpils University. 14/15-10-2016, Daugavpils (Latvia). Presentation “*Ensuring Public Security in the Fight against Crime: The Example of Lithuania.*”

Izpētes laikā atsevišķi šajā promocijas darbā aplūkoti jautājumi ir publicēti zinātniskos žurnālos un zinātnisko rakstu krājumos:

1) Makštutis, A.; Baltytė, A.; Tumalavičius, V. (2012). *Security, Sustainability and Competitiveness: Benchmarking Attempts*. Journal of Security and Sustainability Issues. 2(1): 5–12. DOI: [http://dx.doi.org/10.9770/jssi/2012.2.1\(1\)](http://dx.doi.org/10.9770/jssi/2012.2.1(1)). Indexed/abstracted by SCOPUS database.

2) Tumalavičius, V.; Makštutis, A. (2012). *The Development State and Society in the EU: Problems, Solutions, Perspectives of National Security*. The Materials of the 7th PhD International Conference: New Trends in National Security. Brno: UDB, pp. 65–73. ISBN 978-80-7231-876-6.

3) Makštutis, A.; Tumalavičius, V.; Vijeikis, J. (2013). *The Problems of National Security in the 21st Century: Solutions and Perspectives*. Współczesne bezpieczeństwo społeczne/ Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa, Centralna Biblioteka Wojskowa, Siedleckie Towarzystwo Naukowe, Polskie Towarzystwo Filozoficzne Oddział w Siedlcach. Redakcja naukowa: M. Kubiak, M. Minkina. Warszawa–Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, pp. 11–28. ISBN 978-83-7051-715-1.

4) Tumalavičius, V.; Makštutis, A. (2014). *Lithuanian Trends of National Security in the Baltic Sea Region*. The Materials of the 9th PhD International Conference: New Trends in National Security. Brno: UDB, pp. 15–21. ISBN 978-80-7231-926-8.

5) Tumalavičius, V.; Chistov, I. (2014). *Nacionalnaja bezopasnost: novye zadachi i vyzovy dlia Litvy* [National Security: the New Tasks and Challenges for Lithuania]. Meandry Wspolpracy sieciowej w Europie Środkowej i Wschodniej. Pod redakcją Sławomira Partyckiego. Lublin: Wydawnictwo KUL, pp. 83–91. ISBN 978-83-7702-874-2. (In Russian)

6) Ivančiks, J.; Tumalavičius, V.; Teivāns-Treinovskis, J. (2015). *Security of Society: Narcotics and Drug Addiction in Latvia and Lithuania*. Journal of Security and Sustainability Issues. 4(4): 353–368. DOI: [http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2015.4.4\(4\)](http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2015.4.4(4)). Indexed/abstracted by SCOPUS database.

7) Tumalavičius, V. (2015). *Drošības jautājumi: mūsdienu tendences Lietuvas tiesību aizsardzības sistēmā* [Security Issues: Current Trends in Lithuanian Law Enforcement System]. Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga, RSU, 2015, 3(3): 15–21 pp. ISSN 2256-0548. (In Latvian)

8) Tumalavičius, V.; Ivančiks, J.; Karpishchenko, O. (2016). *Issues of Society Security: Public Safety under Globalisation Conditions in Lithuania*. Journal of Security and Sustainability Issues. 5(4): 545–570. DOI: [http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2016.5.4\(9\)](http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2016.5.4(9)). Indexed/abstracted by SCOPUS database.

9) Tumalavičius, V. (2016). *Security of Society in Lithuania: Concept and Scientific Fundamentals in its Ensuring*. Sociālo Zinātņu Vēstnesis. 2016, 1(22): 92–118 pp. Daugavpils Universitāte, Humanitāro un sociālo zinātņu institūts. ISSN 1691-1881.

10) Lavrinenko, O.; Ohotina, A.; Tumalavičius, V.; Pidlisna, O. V. (2016). *Assessment of Partnership Development in Cross-Border Regions' Innovation Systems (Latvia-Lithuania-Belarus)*. Journal of Security and Sustainability Issues. 6(1): 155–166. DOI: [http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2016.6.1\(12\)](http://dx.doi.org/10.9770/jssi.2016.6.1(12)). Indexed/abstracted by SCOPUS database.

Doktorantūra veicināja doktora kandidāta kā zinātniski pētnieciskā darba eksperta (2014.–2015.) dalību izpētes projektā „Vienotās uzņēmējdarbības atbalsta un tīkla sistēmas izveidošana ilgspējīgai Latvijas, Lietuvas un Baltkrievijas pārrobežu sadarbībai (B2B)”, kas tika īstenots Latvijas-Lietuvas-Baltkrievijas pārrobežu sadarbības programmas ietvaros. Tika izpētīti daži reģiona sabiedrības, sociālās un ekonomiskās drošības jautājumi, kuru rezultāti tika publicēti kopīgā monogrāfijā:

Lavrinenko, O.; Ohotina, A.; Ruzha, O.; Shmarlouskaya, H.; Tumalavičius, V. (2015). *Cross Border Cooperation of Small and Medium Enterprises: Problems, Opportunities, Prospects*. Rezekne Higher Education Institution. 308 p. ISBN 978-9984-44-181-8.

SATURA RADĪTĀJS

IEVADS	8
1. SABIEDRĪBAS DROŠĪBAS KONCEPCIJA UN TĀS ZINĀTNISKIE PAMATI	14
1.1. Sabiedriskā drošība kā vispārējs zinātnisks un tiesisks kopums...	15
1.1.1. Drošības koncepcija	16
1.1.2. Starptautiskās un nacionālās drošības mijiedarbība	18
1.1.3. Valsts un sabiedriskās drošības vienotība	19
1.1.4. Sabiedriskā drošība – nacionālās drošības pamats	20
1.2. Lietuvas sabiedriskās drošības nodrošināšanas administratīvi tiesiskā regulēšanas mehānisma zinātniskais novērtējums	21
2. SABIEDRISKĀ DROŠĪBA GLOBALIZĀCIJAS APSTĀKĻOS	23
2.1. Sabiedriskās kārtības nodrošināšanas valsts līmenī tiesiskais pamats	24
2.1.1. Mūsdienu sabiedriskās kārtības koncepcija	24
2.1.2. Kopienas sabiedriskās kārtības tiesiskā aizsardzība.....	25
2.2. Valsts pārvaldes un pašvaldību institūciju darbības uzlabošana sabiedriskās kārtības garantēšanai	26
2.2.1. Policijas organizācijas mūsdienu problemātiskie aspekti.....	27
2.2.2. Sabiedriskās drošības dienestu funkciju un kompetenču savietojamība.....	30
2.2.3. Pašvaldību institūciju un kompetenču savietojamība.....	31
3.SABIEDRISKĀS DROŠĪBAS UN NOZIEDZĪBAS IEROBEŽOŠANAS UN NOVĒRŠANAS PROBLĒMJAUTĀJUMI	32
3.1. Noziedzības novēršana un kontrole.....	34
3.1.1. Noziedzības novēršanas optimizācijas problēmas	35
3.1.2. Noziedzības procesu kontroles problēmas	38
3.1.3. Jaunu noziedzīgo nodarījumu kontroles un novēršanas modeļu izstrāde	40
3.2. Atsevišķu noziedzīgu procesu kontroles vadīb	41
3.2.1. Ēnu ekonomikas samazināšana.....	42
3.2.2. Korupcijas novēršana	42
3.2.3. Cilvēku tirdzniecības novēršana	44
3.2.4. Vardarbības novēršana ģimenē	45

4. SABIEDRISKĀS DROŠĪBAS NODROŠINĀŠANA VALSTS TERITORIJAS ROBEŽU LĪMENĪ	46
4.1. Sabiedriskās drošības draudu aspekti nacionālās robežas aizsardzības jomā	47
4.2. Valsts robežas un pierobežas zonas administrēšanas sistēmas uzlabošana	48
4.3. Valsts robežsardzes dienesta darbības uzlabošanas tendences.....	49
4.4. Eiropas Savienības ārējās robežas aizsardzības uzlabošanas tendences	50
5. SABIEDRISKĀS DROŠĪBAS NODROŠINĀŠANA SATIKSMES DROŠĪBAS JOMĀ	51
5.1. Mūsdienu satiksmes drošības tiesiskā regulējuma sistēma	52
5.2. Satiksmes drošības ieviešanas institūciju darbības organizācijas problēmas	53
5.3. Satiksmes negadījumu samazināšanas komplekso pasākumu sistēmas īstenošana	55
SECINĀJUMI	56
PRIEKŠLIKUMI	58

IEVADS

Tēmas aktualitāte. *Pirmkārt*, droša vide ir izšķiroši svarīga cilvēka dzīves kvalitātes uzlabošanai, tā nosaka cilvēku uzticēšanos valstij un līdz ar to arī administratīvajai un tiesiskajai sistēmai.

Otrkārt, sabiedriskā drošība ir polinomiāla sistēma, kas aptver vairāk nekā vienu apakšsistēmu, un tās funkcionējošo sastāvdaļu efektivitāte un saskaņotība veido pamatu sociāli atbildīgam valsts izveidē.

Treškārt, sociāli atbildīga valsts kā 21. gadsimta sabiedrības drošības garantija ir tiesiska sistēma, kas globālajā kopienā īsteno modernas valsts ideju ar tādu politiskās pārvaldības sistēmu, kas nodrošina nepārtrauktu cilvēku labklājības attīstību globalizācijas apstākļos noteiktā laikā un konkrētā teritorijā.

Zinātniskā problēma izriet no tā, ka ārzemju un lietuviešu zinātnieki nav ne pētījuši, ne aprakstījuši sabiedriskās drošības tiesisko regulējumu; nav veikts visaptverošs pētījums, kas būtu vērsts uz modernas valsts izveidošanu un īstenošanu globālajā kopienā, nodrošinot cilvēku labklājību globalizācijas apstākļos.

Valsts sabiedriskās drošības attīstības programmā 2015.–2025. gadam¹ sabiedrisko drošību traktē kā nacionālās drošības daļu, kas ietver personas, sabiedrības un valsts likumīgo interešu aizsardzību pret kriminālām darbībām un citiem likumpārkāpumiem, dabīgām un cilvēku radītām katastrofām. Sabiedriskās drošības stāvokli var daļēji novērtēt, arī subjektīvi uztverot iedzīvotāju drošības sajūtu, kura, lai gan pēdējo gadu laikā ir uzlabojusies, tomēr joprojām ir zemāka par vidējo līmeni Eiropas Savienībā (tālāk – ES). Saskaņā ar sabiedriskās domas pētījumu, kas tika veikts pēc Lietuvas Republikas Iekšlietu ministrijas iniciatīvas, 2005. gadā tikai 47% iedzīvotāju jutās droši savā dzīvesvietā, bet 2013. gadā – jau 72%, kaut gan saskaņā ar Eurobarometra pētījuma datiem vidējais rādītājs ES 2011. gadā bija 89%.² No šiem statistikas datiem var secināt, ka sabiedriskā drošība Lietuvā nav nodrošināta pietiekami efektīvi, tādēļ ir nepieciešams izstrādāt tālāku pētījumu šajā jomā un praktiski apstiprināt tajā iegūtos secinājumus. Lai nodrošinātu sabiedrisko drošību, valstī ir jādarbojas efektīviem institucionālajiem un tiesiskajiem mehānismiem. Kā nosaka likums „Par valsts drošības pamatiem”³, viena no vissvarīgākajām nacionālās drošības nodrošināšanas prioritātēm valstī ir apkarot noziedzību, lai nodrošinātu sabiedrisko kārtību un personīgo drošību

¹ Lietuvas Republikos Seimo 2015 m. gegužēs 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dēļ viešojos saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“ [Lietuvas Republikas Saeimas 2005. gada 7. maija Lēmums Nr. XII-1682 „Par Sabiedriskās drošības programmas 2015.–2025. gadam apstiprināšanu”]. *TAR*. 2015-05-13, Nr. 7293.

² *Turpat*.

³ Lietuvas Republikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas [Lietuvas Republikas likums „Par valsts drošības pamatiem”]. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 2-16.

valstī, nostiprinot tiesībsargājošo iestāžu darbības un izveidojot jaunus kriminālo darbību kontroles un profilakses sistēmas modeļus. Šīs sabiedriskās drošības politikas prioritātes efektīvas īstenošanas nolūkā ir jānodrošina atbilstoša sadarbība starp iestādēm un darbības koordinēšana.

Vēl viena svarīga sabiedriskās drošības prioritāte ir uzticama valsts robežas kontrole un aizsardzība atbilstoši ES prasībām, īpašu uzmanību pievēršot ārējās valsts robežas kontrolei un aizsardzībai. Šim nolūkam ir jāizveido valsts robežas un pierobežas tiesiskie režīmi, lai tiktu atbilstoši reglamentēta un īstenota valsts robežas aizsardzības organizēšana. Šīs sabiedriskās drošības politikas prioritātes nozīmi nosaka arī Lietuvas īpašais ģeopolitiskais stāvoklis – atbilstoša valsts robežas aizsardzība ir priekšnoteikums ne vien nacionālās, bet arī reģionālās drošības interešu nodrošināšanai. Vēl viens prioritātes virziens sabiedriskās drošības politikā ir ceļu satiksmes drošība. Šajā jomā ir obligāti jānodrošina nepieciešamo tiesību aktu un tiesiskās sistēmas modernizācija, kompleksu pasākumu, kas paredzēti satiksmes negadījumu skaita samazināšanai, atbilstoša un efektīva organizēšana un koordinēšana. Nekvalitatīva sabiedriskā drošība negatīvi ietekmē plašu personu loku, jo sabiedriskā drošība ir svarīga kategorija katram sabiedrības loceklim.

Ja netiek nodrošināta sabiedriskā drošība un samazinās paļāvība uz valsts tiesisko un administratīvo sistēmu, tad tai ir plaši negatīva ietekme uz dažādām valsts un sociālās dzīves sfērām: pazeminās iedzīvotāju uzņēmējdarbība un aktivitāte dažādās sociālās dzīves jomās, pastiprinās tiesiskais nihilisms un uz laiku pat apstājas sabiedrības attīstība. Turklāt pastāv dažādi ārēji faktori, kas galvenokārt ir informācijas un komunikāciju tehnoloģiju pastāvīgā pilnveidošanās un attīstība, globalizācijas procesi un to radītais globālās tirdzniecības un iedzīvotāju mobilitātes pieaugošais apmērs, mainīgā nacionālās identitātes uztvere, demogrāfiskās pārmaiņas, kā arī klimata pārmaiņas spēcīgi ietekmē sabiedriskās drošības stāvokli un attīstību⁴. Tādēļ valstij ir jāņem vērā iepriekš norādītie faktori un jānodrošina tiesiskā regulējuma un institucionālo mehānismu atbilstība sociālajai realitātei, kā arī jānosaka gan tiesiskā regulējuma, gan institucionālās sistēmas modernizēšanas nepieciešamība. Tādēļ iepriekš minētās sociālās realitātes pārmaiņas un to ierosinātā sabiedriskās drošības modernizācijas vajadzība arī nosaka šī promocijas darba pētījuma aktualitāti.

Katrā valstī sabiedriskās drošības atbilstošu nodrošināšanu nosaka konsekvanta valsts politika šajā jomā, ilgtspējīga tiesiskā pamata izveide un atbilstoša institucionālās darbības organizēšana un koordinēšana. Tomēr sabiedriskā drošība Lietuvā tiek nodrošināta fragmentāri, tā galvenokārt ir vērsta uz likuma pārkāpumu vai kādu citu negatīvu parādību vai procesu kā iznākumu, nevis cēloni, pārāk maz uzmanības pievēršot institucionālās darbības

⁴ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužēs 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dėl viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. TAR. 2015-05-13, Nr. 7293.

koordinēšanai. Tas viss ļauj secināt, ka Lietuvā nav izveidota optimālā tiesiskā un administratīvā sistēma, un tādēļ šajā jomā pastāv tālākas izpētes vajadzība. Tāpat jānorāda, ka sabiedriskās drošības attīstībai jebkurā virzienā ir nepieciešama dažādu valsts pārvaldes sektoru sinerģija, cieša valsts un pašvaldību institūciju un iestāžu, zinātnes un mācību iestāžu sadarbība, valsts un privāto sektoru, kā arī aktīva sabiedrības līdzdalība.

Jāiestrādā visaptveroši, cits citu papildinoši sabiedriskās drošības nodrošināšanas pasākumi. Diemžēl nevienai no šīm jomām netiek pievērsta pietiekama uzmanība un nav izstrādātas efektīvas sadarbības un līdzdalības metodes. Viens no visproblemātiskākajiem aspektiem – racionālas un efektīvas valsts pārvaldības vajadzība – padara par vajadzīgu valsts pārvaldes iestāžu atbilstošu pienākumu sadali un paredz institucionālo mehānismu atbilstošu modernizāciju sabiedriskās drošības nodrošināšanas nolūkā. Minēto mehānismu efektīvai modernizēšanai ir vajadzīga mainīgās sociālās realitātes uztvere un atbilstošu modernizācijas metožu izvēle. Tomēr doktrīnā nav pietiekami noteiktas un pētītas sabiedriskās drošības sektora koordinēšanas un modernizēšanas metodes, atklājot sabiedriskās drošības nepietiekamo koordinēšanu praksē.

Tādēļ rodas zinātniskā problēma – ***kā nodrošināt atbilstošu sabiedriskās drošības koordinēšanu un modernizāciju?***

Šo zinātnisko problēmu aplūko šaurākas jomas problemātiskie jautājumi:

- ***kādas*** ir sabiedriskās drošības galvenās tendences un to koordinēšanas specifika;
- ***kā*** racionāli sadalīt sabiedriskās drošības pārvaldes iestāžu pienākumus dažādās sabiedriskās drošības sektora jomās;
- ***kā*** nodrošināt ciešu un efektīvu sadarbību starp valsts (pašvaldības) iestādēm, zinātniskām iestādēm, publisko un privāto sektoru, un sabiedrību sabiedriskās drošības nodrošināšanas jomā;
- ***kā*** attīstīt aktīvas sabiedrības lomu sabiedriskās drošības nodrošināšanā;
- ***kādas*** ir sabiedriskās drošības nodrošināšanas institucionālās sistēmas modernizācijas metodes.

Šī promocijas darba izpētes gaitā tiek meklētas atbildes uz šiem un citiem problemātiskajiem jautājumiem.

Pētījuma objekts. Ievērojot šī promocijas darba zinātnisko problēmu, par pētījuma objektu uzskata sabiedrisko drošību nodrošinošos valsts tiesiskos un institucionālos mehānismus. Šī promocijas darba gaitā tiek analizēta to mijiedarbība un pētīta visu šīs darbības dalībnieku kopības un modernizācijas tiesiskā vide.

Pētījuma mērķis. Šī promocijas darba mērķis ir atklāt un izpētīt sabiedriskās drošības Lietuvā tiesiskos un administratīvos aspektus. Šis mērķis tiks sasniegts, īstenojot šādus ***promocijas darba uzdevumus***:

1. aprakstīt sabiedriskās drošības kā starpnozaru un tiesiskā kopuma koncepciju, administratīvo tiesību lomu, veidojot galvenos tiesiskos un institucionālos mehānismus sabiedriskās drošības nodrošināšanai Lietuvā;

2. analizēt sabiedriskās drošības vidi sabiedriskās kārtības nodrošināšanas jomā, sabiedriskās kārtības koncepciju, tās tiesiskās aizsardzības sistēmu, valsts pārvaldes un pašvaldību iestāžu darbības problemātisko jomu optimizēšanas faktorus;

3. analizēt sabiedriskās drošības un noziedzības apkarošanas funkcionālos faktorus, kriminālprocesa kontroles noziedzības novēršanas problēmas, noziedzīgo darbību kontroles un novēršanas jaunus iespējamus modeļus;

4. analizēt sabiedriskās drošības būtību un vietu valsts teritorijas robežu aizsardzības līmenī, valsts robežas un pierobežas administratīvos tiesiskos režīmus un ES ārējās robežas aizsardzības prioritātes;

5. analizēt tiesiskā regulējuma sistēmu satiksmes drošības jomā, problēmas un lēmumus valsts institūciju darbību organizēšanā;

6. aprakstīt pilotpētījuma rezultātus;

7. iepazīstināt ar galvenajiem promocijas darba rezultātiem;

8. formulēt un sniegt secinājumus un priekšlikumus.

Darba zinātniskā aktualitāte. Sabiedriskā drošība un tās nodrošināšana līdz šim lietuviešu zinātnieku darbos ir pētīta tikai fragmentāri, nesniedzot detalizētu un visaptverošu problēmu analīzi, un analīzes plaisu šajā jomā neaizpilda arī ārvalstu autoru ieguldījums, jo ar sabiedriskās drošības nodrošināšanu saistītās problēmas nosaka dažādi ģeopolitiskie, sociālie, ekonomiskie un citi faktori, kā arī citās valstīs pastāv atšķirīga institucionālā iekārta.

Tādēļ šī promocijas darba mērķis ir aizpildīt šo plaisu, sniedzot visaptverošu analīzi par sabiedriskās drošības nodrošināšanas koordinēšanas iespējām. Turklāt tiesiskais regulējums, dažādi ārējie un iekšējie faktori, kuri nosaka gan sociālo, gan tiesisko realitāti, nemitīgi mainās, tādēļ iepriekšējie zinātniskie pētījumi kļūst par dokumentiem, kuri konstatē vēsturisko attīstību šajā jomā un zaudē svarīgumu. Rodoties jaunas kvalitātes sabiedriskās drošības nosakošiem faktoriem, mainoties ģeopolitiskajām tendencēm un paplašinoties informācijas tehnoloģiju ietekmei, ir nepieciešams jauns pētījums, cenšoties praksē pielietot šos pētījuma rezultātus.

Šajā promocijas darbā tiek sniegta arī plaša analīze par Lietuvas Republikas Sabiedriskās drošības attīstības programmu 2015.–2025. gadam, kas tika apstiprināta 2015. gadā,⁵ kā arī par Valsts pretkorupcijas programmu 2015.–2025. gadam.⁶ Tāpat var pamanīt, ka šajā pētījumā īpaša uzmanība tiek

⁵ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužės 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dėl viešojo saugumo plėtos 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. TAR. 2015-05-13, Nr. 7293.

⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. kovo 10 d. nutarimas Nr. XII-1537 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos patvirtinimo“ [Lietuvas

pievērsta sabiedrisko drošību nodrošinošo institucionālo mehānismu modernizēšanai, kas arī nosaka šī darba zinātnisko aktualitāti.

Darba rezultātu ticamība, apstiprināšana un praktiskā nozīme. Šī promocijas darba rezultātus varētu pārņemt gan vietējā likumdošanas sistēmā, gan ārvalstīs, jo īpaši tādēļ, ka valsts iekšējo sabiedrisko drošību ietekmē arī starptautiskie sociālie, ekonomiskie un citi faktori.

Iespējams, ka šī pētījuma rezultāti varētu būt visnozīmīgākie valstīm, kuras atrodas tajā pašā ģeopolitiskajā zonā, jo to sabiedriskās drošības sistēmas ietekmē līdzīgi ārējie un iekšējie faktori. Iegūtie promocijas darba pētījuma rezultāti varētu būt lietderīgi gan likumdošanas, gan sabiedriskās pārvaldes iestādēm, kuras īsteno tiesību aktus sabiedriskās drošības jomā. Šie rezultāti var būt svarīgi arī tālākā tiesību zinātnes izstrādē, turpinot attīstīt izpēti sabiedriskās drošības koordinēšanas un modernizēšanas jomā. Šī darba rezultātus būtu lietderīgi izmantot sabiedriskās drošības jomas modernizēšanai, tādējādi uzlabojot sabiedriskās drošības stāvokli, līdz ar to šī darba rezultāti būtu nozīmīgi arī pilsoniskai sabiedrībai.

Pētījums tika veikts, analizējot daudz zinātnisku publikāciju, kuras ir tieši un netieši saistītas ar pētāmajiem jautājumiem un pieejamas sabiedrībai, tādēļ lielais izmantoto avotu skaits, zinātniskais līmenis un vispārīgums ļauj izdarīt secinājumu par šī promocijas darba rezultātu uzticamību.

Promocijas darbā aizstāvēšanai izvirzītās tēzes:

➤ sabiedriskā drošība kā tiesiska un starpnozaru kategorija atspoguļo likumu veidošanas un tiesībsargāšanas kvalitāti, kas pati par sevi ir viens no vissvarīgākajiem tiesiskās sistēmas mērķiem;

➤ esošie valsts tiesiskie un institucionālie mehānismi nenodrošina vispārīgu sabiedrisko drošību, jo par šo jomu atbildīgo valsts pārvaldes iestāžu atbildība netiek pienācīgi kontrolēta, turklāt tai raksturīga funkciju dublēšanas tendence;

➤ sabiedriskās drošības nodrošināšanas modernizēšanas metodes jābalsta valsts un privātā sektora, kā arī aktīvās sabiedrības sinerģijas un ciešas sadarbības veicināšanā.

Promocijas darba struktūra. Promocijas darba struktūra ir izvēlēta, ievērojot promocijas darba priekšmetu, mērķi un uzdevumus. Pie darba galvenajām daļām pieder ievads, izpētes un metodoloģijas pārskats, pamatdaļa, ko veido piecas nodaļas, galvenie konstatējumi, secinājumi, ieteikumi un izmantotās literatūras saraksts. Promocijas darba beigās ir formulēti secinājumi un praktiskie konstatējumi par to, kā uzlabot tiesiskos un administratīvos mehānismus, kuri nodrošina sabiedrisko drošību.

Promocijas darba pamatdaļas loģisko struktūru veido vispārīgā daļa, kurā analizēti sabiedriskās drošības koncepcijas teorētiskie aspekti, un daļas, kuras

var saukt par īpašām. Šīs daļas arī izšķir sabiedriskās drošības nodrošināšanas galvenās prioritātes, kuras ir noteiktas arī likumā „Par valsts drošības pamatiem“.

Ir skaidrs, ka šis promocijas darbs, kura mērķis ir lakoniskums un lietderīgums, neaptver visas sabiedriskās drošības jomas – ir izvēlēta un analizēta sabiedriskās kārtības nodrošināšanas, noziedzības kontroles un novēršanas, valsts robežas aizsardzības un satiksmes drošības joma. Padziļinātāka analīze veikta šo jomu normatīvajam regulējumam, kā arī institucionālo darbību koordinēšanai un modernizēšanai.

Promocijas darba *pirmā nodaļa* sniedz vispārīgu aprakstu par sabiedrisko drošību valsts un likumdošanas attīstībā, sabiedriskās drošības koncepcijas teorētisko pamatojumu, tā formu un veidu izpēti, kā arī to aplūko tiesībzinātnes un dabaszinātnes kontekstā.

Otrā nodaļa aplūko sabiedriskās drošības politikas pirmo prioritāti, analizējot, kā sabiedriskā drošība tiek nodrošināta sabiedriskās kārtības jomā. Tiek iztirzātas arī cilvēktiesību aizsardzības problēmas sabiedriskās kārtības nodrošināšanā. Šajā nodaļā īpaša uzmanība veltīta mūsdienu policijas darbības organizēšanas problemātiskajiem aspektiem, sabiedriskās drošības dienesta funkciju un kompetenču saderībai, stratēģisko mērķu analīzei, pašvaldību un vietējo kopienu iespēju piedalīties sabiedriskās kārtības uzturēšanā izpētei.

Trešā nodaļa dziļāk analizē plašu un visaptverošu jomu – sabiedriskās drošības nodrošināšanu noziedzības apkarošanā. Šī nodaļa aplūko galvenos mūsdienu noziedzības kvantitatīvos un kvalitatīvos rādītājus Lietuvā un pasaulē, galvenās noziedzības novēršanas optimizācijas un tiesiskā regulējuma problēmas, kā arī institucionālās problēmas kriminālprocesa kontrolē.

Ceturtnā nodaļa pievēršas jauniem apdraudējumiem sabiedriskajai drošībai, kā arī sabiedriskās drošības nodrošināšanas tiesiskajiem un administratīvajiem aspektiem valsts robežu aizsardzības jomā. Tālāk ir aplūkotas Valsts robežsardzes funkcijas un stratēģiskie mērķi, pievēršoties ar tās darbību saistītajām problēmām. Īpaša uzmanība ir veltīta vienai no nozīmīgākajām sabiedriskās drošības nodrošināšanas prioritātēm šajā jomā – ES ārējo robežu kontrolei un aizsardzībai.

Piektajā nodaļā ir sniegta satiksmes drošības nodrošināšanas analīze. Tiek apskatīts šīs jomas tiesiskais regulējums un satiksmes drošības organizēšanas atbildīgo institūciju darbības problēmas, tiek pētīta satiksmes drošības situācija Lietuvā un citās Baltijas valstīs. Vislielākā uzmanība ir pievērsta satiksmes negadījumu skaita samazināšanai paredzētu visaptverošu pasākumu organizēšanai un koordinēšanai.

Darba metodika. Ievērojot pētāmās jomas specifiku, šī promocijas darba izveidē tika izvēlēts zinātniskās literatūras pētījums un šādas zinātniskās izpētes metodes: sistemātiskā dokumentu analīze, metaanalīze, strukturālfunkcionālā analīze, teleoloģiskā, salīdzinošā, kritiskā pieeja, vispārināšana, prezentēšana un prognozēšana.

Turklāt, veicot pētījumu, autors izmantoja savu ilggadējo praktisko darba pieredzi Lietuvas Kriminālpolicijas operatīvās izmeklēšanas nodaļās, kā arī savu zinātniski pedagoģisko pieredzi, strādājot Lietuvas ģenerāļa Jonasa Žemaiša militārajā akadēmijā, kas ir Lietuvas Republikas Aizsardzības ministrijas pakļautībā.

1. SABIEDRĪBAS DROŠĪBAS KONCEPCIJA UN TĀS ZINĀTNISKIE PAMATI

Droša vide ir vienīgā piemērotā vide, kurā ir iespējams īstenot un attīstīt cilvēktiesības un brīvību. Drošības izjūta nosaka indivīdu uzvedību un dzīves kvalitāti, valsts sociālo un politisko stabilitāti, iedzīvotāju paļāvību uz valstī funkcionējošajiem tiesiskajiem un institucionālajiem mehānismiem.

Drošība ir ne tikai daudzējāda, bet arī noteikta kategorija. *Pirmkārt*, drošuma vai nedrošuma jēdzienu var attiecināt gan uz indivīdu, gan valsti, gan reģionu. *Otrkārt*, drošības koncepcija kā tāda ir neskaidra; to var diferencēt ne tikai atbilstoši objektam, bet arī pēc dažādām jomām – no politiskās drošības līdz ceļu drošībai.

Valsts pārvalde kļūst aizvien sarežģītāka, valsts sociālajā struktūrā notiek pārmaiņas, un mainās arī drošības koncepcija. Antīkajās valstīs drošības koncepcija jau ir diferencēta divos galvenajos virzienos – iekšējā un ārējā (jeb sabiedriskajā un militārajā drošībā). Valsts iekšējā drošība ir viena no fundamentālākajām iedzīvotāju vajadzībām, un šādas drošības nodrošināšana ir valsts primārā funkcija, kas šādi tikusi uztverta un nošķirta jau senajos laikos.

Lielāka uzmanība, kas tiek veltīta iekšējās drošības nodrošināšanai, parāda arī to, ka valstī funkcionējošie tiesiskie un institucionālie mehānismi kļūst komplicētāki un tiek uzlaboti – valsts, radot un paplašinot šādus mehānismus, īsteno savu valstiskumu un stabilizē sabiedrībā notiekošos procesus. Kā apgalvo A. Runcis, drošības nodrošināšana mazās valstīs ir bijusi sarežģīta problēma jau kopš vissenākajiem laikiem.⁷ Valsts ārējās un iekšējās drošības nodrošināšana Lietuvas valsts pašreizējā teritorijā ir jāsasaista ar tās valstiskuma sākumu.

Mūsdienu Lietuvas valstī tiek uzskatīts, ka indivīdu un sabiedrības drošība ir „nepieciešams nosacījums, lai īstenotu valsts politikas principiālu mērķi – garantēt cilvēka tiesības un brīvību”.⁸ Vienlaikus cilvēka tiesību un brīvības institūts atbilstoši atklātas sabiedrības tiesiskas valsts idejām ir labas pārvaldības neatņemama daļa, kas pēc dažu autoru domām ir divdesmit pirmā gadsimta Lietuvas mūsdienu sabiedrības un valsts galvenie centieni.⁹

⁷ Runcis, A. *Latvia towards Europe: Internal Security Issues*. Rīga, 1999., 3. lpp.

⁸ Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 „Dėl nacionalinės nusikaltnių prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“.

⁹ Kalašnykas, R.; Deviatnikovaitė, I. Kai kurių bendrujų Europos Bendrijos teisės principų taikymo ypatumai administruojant viešąjį saugumą. *Jurisprudencija*. 2007., 4(94), 44. lpp.

Jo lielāka ir cilvēktiesību institūta un brīvības, un ar tām saistīto ideju nozīme sabiedrībā un valstī, jo augstākas prasības drošībai izvirza sabiedrība, un paralēli tam augstākas prasības attiecībā uz drošības nodrošināšanu tiek izvirzītas valstī funkcionējošajiem tiesiskajiem un institucionālajiem mehānismiem. Tā kā šie mehānismi ir uzlabojami, tad rodas jautājums par to, kā identificēt šādas modernizācijas prioritārās tendences un atrast pareizas metodes. Atbildi uz šo jautājumu ir gandrīz neiespējami sniegt, neveicot izsmeļošu analīzi, steidzami nediskutējot par vispārējiem teorētiskiem jautājumiem un nepārbaudot drošības kā vispārējas zinātniskas un tiesiskas kategorijas konceptuālo struktūru elementus.

1.1. Sabiedriskā drošība kā vispārējs zinātnisks un tiesisks kopums

Sabiedriskās drošības un tās efektivitātes nodrošināšanas priekšnoteikums ir vairāki jautājumi, kas attiecas uz tiesību un valsts pārvaldības zinātņu jomu, un tādēļ pareiza atbilde uz šiem jautājumiem nosaka valsts kā struktūras funkcionalitāti. To apstiprina arī citi autori, norādot, ka „sabiedrības drošības nodrošināšana tirgus ekonomikas un konkurences apstākļos kļūst par vienu no vissvarīgākajiem valsts uzdevumiem”.¹⁰

Izsakoties juridiskā valodā, sabiedriskās drošības nodrošināšana sastāv no posmiem, kas ietver *likumdošanu* un *likumu piemērošanu (īstenošanu)*. *Likumu izstrādes* posmā tiek ieviesti sabiedriskās drošības nodrošināšanas pamatelementi.¹¹ A. Vaišvila likumdošanu kopumā definē kā „tiesiskā regulējuma instrumentu radīšanu,” kuras gaitā „sociālo interešu tiekšanās kļūst par sociālu kārtību un sākas ar šādu interešu pārtapšanu juridiskās idejās – noteiktu vēlamas uzvedības projektu”¹², kas rada reālu ietekmi, kad tiek pārveidotas par tiesību normām.

Sabiedriskās drošības nodrošināšanas efektivitāti nosaka pareiza *likuma piemērošana* – kā valsts pārvaldes subjekti pilda savus pienākumus un īsteno pilnvaras, ko tiem deleģējusi mūsdienu valsts.

Nozīmīgi, ka tas ir administratīvo tiesību uzdevums, kas „regulē ne tikai valsts pārvaldes organizāciju, bet arī administratīvo pilnvaru īstenošanu un kontrolē to izmantošanu”.¹³ Tādējādi, *sabiedriskā drošība* kā tiesību kategorija vairāk vai mazāk efektīvi tiek nodrošināta, izmantojot *likumdošanas un likuma piemērošanas* procesus. Sabiedriskās drošības nodrošināšanu likumu

¹⁰ Kalesnykas, R.; Mečkauskas, V. Vaizdo stebējimo kameru (CCTV) panaudojamas uztikrinant visuomenės saugumą: teisiniai ir organizaciniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2002., 36(28), 58. lpp.

¹¹ Baublys, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: MES, 2010., 276. lpp.

¹² Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004., 223. lpp.

¹³ *Viešasis administravimas ir privatūs asmenys: viešojo administravimo subjektų ir privačių asmenų santykius reglamentuojantys administracinės teisės principai*. Europos Tarybos leidinys. Vilnius: Justitia, 2004., 11. lpp.

piemērošanas procesā nosaka ne tikai tiesiskie, bet arī papildu faktori, kurus aplūko sociālās zinātnes un it īpaši valsts pārvaldes zinātne.

Raugoties no šī viedokļa, uzmanība ir jāpievērš likuma statiska un dinamiska fenomena dihotomijai¹⁴ – sabiedriskās drošības nodrošināšanai ir svarīgi abi šie likuma aspekti – pareizu sabiedriskās drošības politikas elementu ieviešana likumu izstrādes stadijā un *statiska likuma* sekmīga transformēšana par *dinamisku likumu*. Kā norāda R. Kalašnykas (*R. Kalašnykas*) un I. Deviatnikovaite (*I. Deviatnikovaitē*), „sabiedriskā drošība ir sociāli, tiesiski, organizatoriski, ekonomiski un tehnoloģiski faktori, cenšoties aizsargāt pilsoņus un valsti un nodrošināt privāto un īpašuma drošību”.¹⁵

Lai pienācīgi kontrolētu šo fenomenu vai procesu, ir nepieciešams zināt, ka kādam pareizā veidā ir jāatklāj tā konceptuālā struktūra. Viens no galvenajiem šķēršļiem, kas neļauj radīt efektīvu un mērķtiecīgu Lietuvas sabiedrisko drošību, ir tas, ka nav noteiktības attiecībā uz pašu sabiedriskās drošības koncepciju. Zinātniskajā literatūrā nav vienota viedokļa attiecībā uz sabiedriskās drošības jēdzienu un tās galveno tendenci definīcijām. Tādēļ ir nepieciešams pareizi saprast un atdalīt *starptautiskās–nacionālās* drošības un *indivīda–valsts* drošības kategorijas.

1.1.1. Drošības koncepcija

Drošības definīcijas problēma. Plašākā nozīmē drošību saprot kā vienu no fundamentālajām cilvēka vajadzībām.¹⁶ Šāda koncepcija ietver gan *objektīvo drošību* un *subjektīvo drošību*, gan arī uzticēšanos drošībai.¹⁷ *Objektīvā drošība* nozīmē reālu drošības situāciju. *Subjektīvā drošība* nozīmē iedzīvotāju drošības izjūtu. Tomēr, izvērtējot reālo drošības stāvokli, nevar paļauties tikai uz iedzīvotāju subjektīvo drošības izjūtu. Ir jāatsaucas uz objektīviem datiem, kas ataino reālo situāciju drošības jomā.

Sociālā drošība var būt norādīta kā *iekšējā drošība*, kuras galvenā funkcija ir nodrošināt pie varas esošo politisko un ekonomisko varu, sociālo sistēmu izdzīvošanu un nepieciešamo sabiedriskās drošības līmeni.¹⁸ P. Hartlands-Tunbergs (*P. Hartland-Thunberg*) nacionālo drošību apraksta kā valsts spēju pienācīgi aizsargāt tās intereses globālā līmenī.¹⁹

¹⁴ Barak, A. *A Judge on Judging: The Role of a Supreme Court in a Democracy*. Yale Law School, 2002., 64. lpp.

¹⁵ Kalašnykas, R.; Deviatnikovaitē, I. Kai kurių bendrųjų Europos Bendrijos teisės principų taikymo ypatumai administruojant viešąjį saugumą. *Jurisprudencija*. 2007., 4(94), 45. lpp.

¹⁶ Pitrėnaitė, B.; Astrauskas, A.; Mikulskienė, B. Saugios savivaldybės organizacinės valdymo struktūros kūrimas. *Viešoji politika ir administravimas*. 2011., 10(4), 643. lpp.

¹⁷ *Turpat*.

¹⁸ Runcis, A. *Latvia towards Europe: Internal Security Issues*. Rīga, 1999., 5. lpp.

¹⁹ *Turpat*.

Kanādas Nacionālās aizsardzības padomes dokumenti nacionālo drošību apraksta kā iedzīvotāju vajadzībām un tiesiskām gaidām atbilstošas dzīves kvalitātes aizsargāšanu.²⁰

Iepriekš minētās definīcijas nesniedz atbildi uz jautājumu, par kādu drošību *vispār* ir runa, jo aptver tikai atsevišķus tās aspektus. Tādējādi drošības definīcijas galvenā problēma ir tā, ka zinātniskajā literatūrā atrodamās drošības definīcijas ir vai nu pārāk plašas vai pārāk šauras un aptver tikai kāda viena drošības veida koncepciju.

(Ne)drošības faktori. Drošības problēma katrā sabiedrībā pastāv tādēļ, ka mūsdienu sabiedrība dzīvo „pastāvīgi mainīgu risku vidē”.²¹ Šis fakts parāda, ka sabiedrība var būt tikai nosacīti drošībā vai nedrošībā, jo pilnībā novērst drošības draudus nav iespējams. Tomēr drošības situācija valstī apraksta, cik efektīvi valsts kontrolē un novērš nedrošības faktorus. Pēc R. Ullmana (*R. Ullman*) domām nedrošības faktori ir faktori, kas rada draudus valsts iedzīvotāju dzīves kvalitātei.²²

Zinātniskajā literatūrā pastāv nedaudz citādākas nedrošības faktoru diferenciacijas (tiesa, ne vienmēr tās ir pamatotas). Piemēram, E. Matulionite (*E. Matulionytė*) apdraudējumu diferencē kā *ārējo* un *iekšējo*. V. Šlapkauskas piedāvā drošības *sociālā apdraudējuma* tipoloģiju – pēc autora domām sociālā apdraudējuma tipi ir *fizisks apdraudējums* (sāpes, ievainojumi, nāve), *ekonomisks apdraudējums* (īpašuma konfiscēšana, sagraušana utt.), *tiesību apdraudējums* (apcietināšana, cilvēka tiesību pārkāpšana) un *statusa apdraudējums* (publiska pazemošana).²³

Drošības diferenciacija pa līmeņiem. Drošību var diferencēt atkarībā no tās funkcionēšanas *līmeņa*. Pamatojoties uz to, var nodalīt *starptautisko, reģionālo* un *valsts drošību*, kā arī *atsevišķu teritoriju* (piemēram, rajona, pilsētas, apdzīvotas vietas) drošību un *citū vietu* (piemēram, drošība darba vietā, drošība mājās) drošību. Šīs diferenciacijas epicentrs, bez šaubām, ir nacionālā drošība. Valsts drošības koncepcija ir jāidentificē arī ar nacionālās drošības koncepciju. Likumā, kas izstrādāts uz Lietuvas Republikas nacionālās drošības pamatu bāzes, ir ilustratīvi norādīts, ka „Lietuvas iekšējās un ārējās politikas galīgais mērķis ir nacionālās drošības stiprināšana”.²⁴

Drošības diferenciacija pa objektiem. Atbilstoši šim kritērijam var nodalīt *sabiedrības, kopienas, atsevišķu sociālo grupu* un *indivīda* drošību. Šajā

²⁰ Runcis, A. *Latvia towards Europe: Internal Security Issues*. Rīga, 1999., 5. lpp

²¹ *Saugios savivaldybės koncepcija*. Vilnius, MRU, 2011., 8. lpp.

²² *Turpat.*, 6. lpp.

²³ Šlapkauskas, V. Visuomenės saugumo ir žmogaus teisių ryšys kaip antiterorizmo ideologijos legitimacijos pagrindas. *Jurisprudencija*. 2005., 68(60), 26. lpp.

²⁴ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas (suvestinė redakcija nuo 2014-10-29). *Valstybės žinios*. 1997., Nr. 2-16.

nozīmē ar drošību tiek saprasta cilvēku brīvība (gan individu, gan grupu) no fiziskām un sociālām briesmām.²⁵

Drošības diferenciacija pa tipiem. Zinātnieki savos darbos nav vienprātis par drošības diferenciaciju pēc tipa. Daži autori izšķir *militāro, politisko, ekonomisko, sociālo un ekoloģisko* drošību; *komunikāciju (informācijas)* drošība arī tiek izšķirta pēc nosacījuma.²⁶ Citi autori papildus izšķir tādas drošības dimensijas kā *veselība* un pat *pārtikas drošība*.²⁷

Likumā par Lietuvas Republikas nacionālās drošības pamatiem ir noteikts, ka Lietuvas nacionālās drošības politika sastāv no valsts *ārpolitikas, aizsardzības, ekonomikas, sabiedriskās drošības, sociālās, kultūras, veselības, vides, izglītības, zinātniskās*, kā arī citiem valsts politikas nosacījumiem, kuru mērķis ir nacionālās drošības nodrošināšana.²⁸

1.1.2. Starptautiskās un nacionālās drošības mijiedarbība

Šādas mijiedarbības pirmais aspekts ir tas, ka nacionālo drošību, tostarp visus tās sektorus, stipri ietekmē reģionālā drošība. Tomēr šodien nacionālo drošību joprojām daudz spēcīgāk ietekmē starptautiskās drošības tendences: pat aplūkojamās drošības dimensijas vienmēr ir mijiedarbojušās cita ar citu, globalizācijas dēļ šodien mēs varam runāt ja ne par pilnīgu starptautiskās un nacionālās drošības konvergenci, tad vismaz par mijiedarbības starp šīm divām dimensijām strauju intensifikāciju. Zīmīgi, ka ārējie draudi vienmēr ir likuši Baltijas valstīm meklēt spiedīgu drošības problēmu risinājumus.²⁹ Taču draudu ārējais raksturs nebūt nenozīmē, ka šādi draudi neliek meklēt jaunus un efektīvus valsts *iekšējās* drošības pasākumus.

Tieši pretēji, iespējams, starptautiskā (ne)drošība nosaka ārējos draudus un ietekmē drošību valsts iekšienē. Tādējādi, jo drošāka ir starptautiskā telpa, jo rodas mazāk draudu, kas ietekmē iekšējo drošību.

Starptautiskās un valsts drošības konverģence globalizācijas ietekmē.

Otrs starptautiskās un nacionālās drošības aspekts norāda, ka šāda mijiedarbība tomēr kļūst intensīvāka globalizācijas apstākļos, kas nozīmē, ka šīs dimensijas, lai arī pilnībā nesaplūst, tomēr kļūst atkarīgas viena no otras. *Zīmīgi*, ka globalizācija nav tikai pozitīvs vai tikai negatīvs fenomens – globalizācijas

²⁵ Daniel, J., et al. *The Challenges of Central European Security: Critical Insights*. Brno, 2015., 7. lpp.

²⁶ Matulionytė, E. Grėsmių nacionaliniam saugumui nustatymas ir jų prevencijos galimybės. *Jurisprudencija*. 2008., 4(106), 94. lpp.

²⁷ Fukuda-Parr, S.; Messineo, C. *Human Security*. New York, 2011., 5. lpp.

²⁸ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas (suvestinė redakcija nuo 2014-10-29). *Valstybės žinios*. 1997., Nr. 2-16.

²⁹ Istrate, L. The Baltic States between the Old and New Europe. The Benefits of Lisbon Treaty for Lithuania, Latvia and Estonia. *Revista Romana de Geografie Politica*. 2012., XIV, 1, 47. lpp.

negatīvie rezultāti visbiežāk atklājas tajās valstīs, kuru valdībām trūkst efektīvas pārvaldības pieredzes, un kurās administratīvo reformu progress ir lēns.³⁰

Sadarbības un sinerģijas nepieciešamība. Lietuvas Republikas Nacionālās sabiedriskās drošības attīstības programmā 2015.–2025. gadam norādīts, ka „globalizācijas apstākļos, kad draudi nacionālajai drošībai joprojām pieaug un sniedzas pāri valstu robežām, neviena valsts nevar sevi efektīvi aizsargāt pret tiem”. Tādēļ nākotnē nacionālā, reģionālā un ES drošība joprojām būs vairāk atkarīga no valsts institucionālās spējas īstenot starptautiskās saistības un sadarboties praktiskā līmenī.³¹

1.1.3. Valsts un sabiedriskās drošības vienotība

Valsts un indivīdu drošības dimensijas diferencē pēc objekta. Šeit ir iespējamās divas galvenās pieejas attiecībā uz šo dimensiju mijiedarbību – valsts un indivīda mijiedarbību saprot kā *pretstatījumu* vai kā *sinerģiju*.

Valsts un indivīda drošības pretstatījums. Saskaņā ar tradicionālo drošības koncepciju drošības objekts ir valsts. Balstoties uz šo koncepciju, īpaši svarīgi ir aizsargāt valsts kā vienota veseluma teritoriju, institūcijas, vērtības un iedzīvotājus. Saskaņā ar šo koncepciju drošības stratēģiju izstrāde parasti ir koncentrēta valsts pārvaldes institūcijās, savukārt sabiedrība šajā procesā ir iesaistīta reti. Tomēr „droša valsts ne vienmēr nozīmē, ka tās pilsoņi ir drošībā”.³² Pieeja jautājumam, kas varētu būt drošības objekts, ir saistīta ar valstī spēkā esošā likuma koncepciju. Ja tiesību sistēma atzīst indivīda prioritāti, kā drošības objekts tiek uztverts indivīds.

Šī koncepcija tika būtiski paplašināta II Pasaules kara laikā, kad 1945. gadā Apvienoto Nāciju Organizācijas Hartā tika ieviestas nāciju tiesības kolektīvi rīkoties, lai aizsargātu indivīdu tiesības, brīvību un cieņu, vienlaikus atzīstot spriedzes esamību starp indivīda un valsts tiesībām.³³ Kā apgalvo B. Buzāns, „indivīds pārstāv nedalāmo kopveselumu, attiecībā pret kuru var tikt piemērota drošības koncepcija”.³⁴ Tādēļ indivīds ir drošības vertikāles (starptautiskā–nacionālā–indivīda) koncepcijas dinamiskais primārais līmenis.

Valsts un indivīda drošības sinerģija. Raugoties no cita skatupunkta, valsts un indivīda drošības dimensijas papildina viena otru. *Piemēram*, viena no valsts interesēm ir, izmantojot dažādus līdzekļus, izveidot drošu sabiedrību. Tādējādi, nodrošinot sabiedrisko drošību, tiek apmierinātas arī atsevišķu

³⁰ Domarkas, V.; Masionytė, R. Viešojo administravimo modernizavimo galimybės globalizacijos sąlygomis. *Viešojo politika ir administravimas*. 2005., 11, 16. lpp.

³¹ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužės 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dėl viešojo saugumo plėtos 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. *TAR*. 2015-05-13, Nr. 7293.

³² *Saugios savivaldybės koncepcija*. Vilnius, MRU, 2011, 12. lpp.

³³ Fukuda-Parr, S.; Messineo, C. *Human Security: A Critical Review of the Literature*. 2012., 4. lpp.

³⁴ Gečienė, I. Lietuvos gyventojų subjektyvus saugumo suvokimas išorinių grėsmių kontekste. *Kultūra ir visuomenė*. 2015., 6(1), 57. lpp.

indivīdu intereses³⁵. Atbilstoši šim viedoklim valsts (nacionālā) drošība tomēr ir indivīdu drošības pamats. Valstij ir jā rūpējas ne tikai par sabiedrības drošību kopumā, bet arī par atsevišķu grupu un indivīdu drošību.

1.1.4. Sabiedriskā drošība – nacionālās drošības pamats

Senajā Romā princips *justitia est fundamentum regnorum* (lat. val. – justīcija ir valsts pamats) bija iestrādāts likumā, kas nozīmē valsts pienākumu „radīt tādus likumus, kuri jebkurā situācijā ļautu nodrošināt cilvēka un pilsoņa tiesības”.³⁶

Lietuvas Republikas nacionālās drošības tiesiskais pamats ir Lietuvas Republikas konstitūcija. Turklāt nacionālās drošības politikai obligāti jābalstās uz Apvienoto Nāciju Organizācijas Hartas, Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas instrumentiem, Ziemeļatlantijas Pakta, citiem daudzpusējiem un divpusējiem starptautiskiem līgumiem, kā arī uz vispārāztītiem starptautiskās likumdošanas principiem un normām.

Kā norāda J. Teivāns-Treinovskis un N. Jefimovs, nacionālā drošība, ja šis jēdziens tiek lietots, to neprecizējot, var būt bīstami nenoteikta kategorija.³⁷

Nacionālās drošības jēdziens Latvijas tiesību sistēmā ir definēts Nacionālās drošības likumā, kur nacionālo drošību saprot kā valsts un sabiedrības mērķtiecīgas darbības, kas vērstas uz valsts neatkarības, tās konstitucionālās iekārtas un teritorijas integritātes aizsargāšanu, paverot iespēju brīvi attīstīt labklājību un stabilitāti valstī.³⁸

Līdzīgi sektori tiek nošķirti Lietuvas Republikas Nacionālās drošības pamatu likumā (turpmāk: Nacionālās drošības pamatu likums).³⁹ Saskaņā ar šī likuma 1.pantu Lietuvas nacionālās drošības nodrošināšana nozīmē nācīgas un valsts brīvas un demokrātiskas attīstības nosacījumu nodrošināšanu, kā arī valsts teritorijas integritātes un konstitucionālās iekārtas aizsargāšanu un aizstāvēšanu. Šī koncepcija ir līdzīga Latvijas Republikas Nacionālās drošības likumā iestrādātajai koncepcijai.

Sabiedriskā drošības politika arī nacionālās drošības stratēģijā tiek uztverta kā daļa no nacionālās drošības iekšējās drošības.⁴⁰ Tā nosaka, ka, lai uzturētu sabiedrības drošību, ir nepieciešams nodrošināt sabiedrisko drošību,

³⁵ Kalesnykas, R.; Mečkauskas, V. Vaizdo stebējamo kameru (CCTV) panaudojamas uztīrināt visuomenēs saugumā: teisiniai ir organizaciniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2002., 36(28), 59. lpp.

³⁶ Pitrenaitė, B. Teisinio reglamentavimo įtaka ekstremalių situacijų valdymo veiksmingumui. *Jurisprudencija*. 2006., 5(83), 90. lpp.

³⁷ Teivans-Treinovskis, J.; Jefimovs, N. State National Security: Aspect of Recorded Crime. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2012., 2(2), 42. lpp.

³⁸ *Turpat*.

³⁹ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas (suvestinė redakcija nuo 2014-10-29). *Valstybės žinios*. 1997., Nr. 2-16.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. birželio 26 d. nutarimas Nr. XI-2131 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ pakeitimo“.

ekonomisko un sociālo stabilitāti, nodrošināt vides aizsardzību, stiprināt spējas reaģēt uz ārējiem un iekšējiem riska faktoriem, briesmām un draudiem.

Vienlaikus nacionālās drošības pamatu likumā ir norādīts, ka cīņa pret noziedzību, sabiedriskās kārtības un personiskās drošības nodrošināšana valstī ir viena no galvenajām prioritātēm, kuras mērķis ir nacionālās drošības nodrošināšana.

Vēl viena prioritāte ir uzticama valsts robežas kontrole un apsargāšana, izpildot ES noteiktās prasības – ir jāizstrādā valsts robežas un pierobežas noteikumi, bet valsts robežas apsardzības efektīvu organizāciju ir jāreglamentē likumam. Pēdējo sabiedriskās drošības politikas prioritāti paredz ceļu satiksmes drošības likums, kas garantē, ka valsts institūcijas veic kompleksus pasākumus, lai samazinātu ceļu satiksmes negadījumu skaitu un nodrošinātu to pienācīgu organizāciju un koordināciju.

Jāatzīmē, ka nedz nacionālās drošības pamatu likumā, nedz arī nacionālās drošības stratēģijā galvenie mērķi, tendences un prioritātes nav izklāstītas pilnīgi un konsekventi. Nacionālās drošības pamatu likumā tiek nošķirti šādi sabiedriskās drošības prioritāšu virzieni: cīņa pret noziedzību un tās novēršana, pienācīga valsts robežas kontrole un aizsardzība un ceļu satiksmes drošība. Vienlaikus nacionālās drošības stratēģija paredz efektīvu korupcijas kontroli un novēršanu, cīņu pret organizēto noziedzību un ārkārtas situāciju vadību. Tomēr nedz likums, nedz stratēģija neparedz īpašu un galīgu sistēmu, kādi elementi veido sabiedriskās drošības sektoru, kādi ir sabiedriskās drošības politikas prioritārie mērķi, un kā tie ir jāsteno.

Šī problēma daļēji tika atrisināta 2015. gadā, kad tika apstiprināta Sabiedriskās drošības attīstības programma 2015.–2025. gadam, kurā sabiedriskā drošība ir definēta kā „daļa no nacionālās drošības, kas ietver cilvēku, sabiedrības un valsts leģitīmo interešu aizsargāšanu pret noziedzīgiem nodarījumiem un citiem likuma pārkāpumiem, dabas un cilvēku izraisītām katastrofām”.⁴¹

1.2. Lietuvas sabiedriskās drošības nodrošināšanas administratīvi tiesiskā regulēšanas mehānisma zinātniskais novērtējums

Ir vispārzināms, ka administratīvās tiesības ir publisko tiesību sadaļa, kas regulē valsts pārvaldes iestāžu tiesisko statusu un to attiecības ar citām publisko un privāto tiesību iestādēm. Administratīvās tiesības un sabiedriskās drošības nodrošināšana ir savstarpēji cieši saistīti jēdzieni. Administratīvās tiesības tika atdalītas no policijas likuma deviņpadsmitajā gadsimtā, kad sabiedriskās kārtības aizsardzība palika policijas likuma galvenais uzdevums, bet par administratīvo tiesību galveno uzdevumu kļuva „personu un valsts attiecību regulēšana sabiedriskās pārvaldības jomā un cilvēktiesību aizsardzība pret

⁴¹ Lietuvas Republikos Seimo 2015 m. gegužēs 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dēl viešojo saugumo plētros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. TAR. 2015-05-13, Nr. 7293.

valsts patvaļu”.⁴² Kā apgalvo A. Urmonas, administratīvās tiesības pilda regulēšanas, saziņas un socializācijas funkcijas.⁴³

Kā jau tika minēts iepriekšējās nodaļās, pēc tam, kad tika veikta galveno vispārējo tiesību aktu, kuri regulē sabiedrisko drošību, izpēte, atklājās, ka to noteikumi nav koordinēti, galīgi un kvalitatīvi. Tieši tāpēc tas ir *pirmais* iemesls, kāpēc sabiedriskās drošības nodrošināšana Lietuvā ir nepietiekami efektīva.

Administratīvi tiesiskās regulēšanas mehānisms tiek saprasts kā administratīvi tiesisko pasākumu kopums, kas paredzēts valsts pārvaldes attiecību regulēšanai.

Sabiedriskās drošības nodrošināšanas administratīvi tiesiskās regulēšanas mehānisma mērķis ir radīt pienācīgus apstākļus netraucētai visu sabiedriskās drošības nodrošināšanas strukturālo elementu funkcionēšanai, nodibinot pastāvīgu tiesisko kārtību. Administratīvi tiesiskās regulēšanas mehānisms nodrošina sabiedriskās drošības īstenošanu, veicot koordinētas un konsekventas darbības.

Lietuvā eksistējošā valsts pārvaldes sfēru diferenciācija „paredz veicamo pasākumu pārklāšanos”, tādējādi novedot pie neefektīva un dārga valsts pārvaldes aparāta radīšanas, kas ne tik daudz atbilst sabiedrības centieniem, cik „kopīgo” darbības jomas.⁴⁴ To var uzskatīt par *otru* sabiedriskās drošības nepietiekami efektīvas nodrošināšanas iemeslu.

Modernizācijas nepieciešamība. Administratīvās tiesības savas funkcijas efektīvi pildīs tikai tad, ja likumdošana un likumu piemērošana adekvāti reaģēs uz mainīgo sociālo realitāti. Nacionālās sabiedriskās drošības attīstības programmā 2015.–2025. gadam ir iestrādāts nosacījums, ka sabiedriskās drošības attīstībai jābūt balstītai uz konstitucionālo cilvēka tiesību un brīvības ievērošanu.⁴⁵ Tādējādi administratīvi tiesiskās regulēšanas mehānisms jāmodernizē, paturot to prātā.

Modernam administratīvi tiesiskās regulēšanas mehānismam būtu jāspēj vispusīgi koordinēt tiesiskās darbības un nodrošināt tiesisko normu un mainīgās sociālās vides atbilstību, lai „valsts pārvaldes institūciju galvenais mērķis būtu noskaidrot, kā profesionāli kalpot sabiedrībai, balstoties uz ētiku un pārvaldību,

⁴² Paužaitė-Kulvinskienė, J. Administracinė justicija: teorija ir prakse. Vilnius: Justitia, 2005., 30. lpp.

⁴³ Urmonas, A. Socialinių technologijų metodologinė funkcija administracinėje teisėje. Socialinių technologijų konceptualių modelių pritaikymo administracinėje teisėje paieška. *Jurisprudencija*. 2007., 6(96), 10. lpp.

⁴⁴ Andrijauskaitė, L. *Socialinių paslaugų sistema Lietuvoje viešojo valdymo modernizavimo kontekste*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2015., 10. lpp.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužės 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dėl viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. *TAR*. 2015-05-13, Nr. 7293.

efektivitāti un lietderīgumu, atbilstoši vienādu iespēju principiem, pielāgojot to visu pastāvīgi mainīgai politiskajai videi”.⁴⁶

2. SABIEDRISKĀ DROŠĪBA GLOBALIZĀCIJAS APSTĀKĻOS

Lietuvas Republikas Nacionālās drošības pamatu likums nosaka, ka valdības pienākums ir aizsargāt Lietuvas Republikas teritorijas neaizskaramību un nodrošināt valsts drošību un sabiedrisko kārtību, kā to paredz Lietuvas Republikas Konstitūcijas 94. pants. Likums arī nosaka, ka valsts iekšpolitikas pasākumiem *cita starpā* valsts pilsoņiem ir jāgarantē droša vide un sabiedriskā kārtība.⁴⁷ Zīmīgi, ka „globālie modernizācijas procesi veicina ne tikai labklājības uzlabošanos, bet arī draudu rašanos”⁴⁸ un ka „mūsdienu sabiedrība dzīvo pastāvīgi mainīgu risku vidē; tādēļ drošības problēma pastāv katrā valstī”.⁴⁹ Drošības nodrošināšanas problēma joprojām ir svarīga, un ir zīmīgi, ka iedzīvotāju subjektīvā drošības izjūta ir tikai viens no rādītājiem, ar kura palīdzību var novērtēt situāciju drošā vidē.

Lietuvā sabiedriskās drošības nodrošināšana visbiežāk tiek saistīta tikai ar noziedzības samazināšanu. Šāda pieeja tomēr ir kļūdaina un pārāk šaura, jo iedzīvotāju drošības nodrošināšanu nosaka arī citi faktori. Pārāk šaura vides drošības uztvere ietekmē arī citas problēmas, kas attiecas uz iedzīvotāju drošību, kā rezultātā tai tiek pievērsta nepietiekama vērība. Tas nosaka negatīvo ietekmi uz vides apstākļiem gan *objektīvā*, gan *subjektīvā* nozīmē. Iedzīvotāju pieeja policijai kā dominējošai institūcijai, kas ir atbildīga par sabiedrisko kārtību, ir cieši saistīta ar nosacīti vājām pilsoniskās sabiedrības un apdzīvotās vietas institūcijām; tas ir raksturīgs gan Lietuvai, gan citām reģiona valstīm. Lietuvā tāpat kā citās Baltijas valstīs – Latvijā un Igaunijā – koordinētas institucionālās mijiedarbības un funkciju savietojamības problēma saistībā ar sabiedriskās kārtības nodrošināšanu nesen ir kļuvusi ļoti aktuāla.

Cita problemātiska joma ir pašvaldību lomas pastiprināšana, veicinot iedzīvotāju paš aizsardzības sistēmu funkcionēšanu. Arī šī problēma ir uzsvērtā Nacionālajā sabiedriskās drošības attīstības programmā 2015.–2025. gadam. Demokrātiskā valstī kopienu un atsevišķu indivīdu iesaistīšanās sabiedriskās drošības nodrošināšanā ir drīzāk tiesības nekā pienākums.

Sabiedriskās kārtības pārkāpumi un citas noziedzīgas darbības, kas tiek veiktas publiskā vietā, ir ļoti uzskatāmas, un iedzīvotāji dod tām vērtējumu. Pēdējās desmitgades statistisko datu analīze rāda, ka publiskās vietās veikto noziegumu skaits ir samazinājies par 45,9 procentiem, salīdzinot ar kopējo

⁴⁶ Domarkas, V.; Masionytė, R. Viešojo administravimo modernizavimo galimybės globalizacijos sąlygomis. *Viešoji politika ir administravimas*. 2005., 11, 17. lpp.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas (suvestinė redakcija nuo 2014-10-29). *Valstybės žinios*. 1997., Nr. 2-16.

⁴⁸ *Saugios savivaldybės koncepcija*. Vilnius, MRU, 2011, 8. lpp.

⁴⁹ *Turpat*.

reģistrēto noziegumu skaitu;⁵⁰ tomēr šīs darbības ir pamanāmākas un tādēļ ietekmē iedzīvotāju drošības izjūtu. Atšķirībā no citām specifiskām sabiedriskās drošības dimensijām sabiedriskās kārtības uzturēšana un nodrošināšana ir svarīga visiem sabiedrības locekļiem bez izņēmuma.

2.1. Sabiedriskās kārtības nodrošināšanas valsts līmenī tiesiskais pamats

Kā jau tika uzsvērts, sabiedriskās kārtības nodrošināšana ir komplekss uzdevums, kas ietver gan cilvēka radīto draudu, gan no cilvēka gribas neatkarīgu bīstamu fenomenu prevenciju un kontroli. Nebūtu nedz iespējami, nedz lietderīgi sniegt visu tiesību aktu, kuru mērķis ir nodrošināt sabiedrisko kārtību, galīgu analīzi. Tomēr, iekams pēfīt sabiedriskās kārtības nodrošināšanas un ārkārtas situāciju kontroles institucionālo aspektu, ir lietderīgi aplūkot sabiedriskās kārtības koncepciju un sabiedriskās kārtības pārkāpumu kategorijas (*administratīvu pārkāpumu, noziedzīgu nodarījumu un noziegumu*).

2.1.1. Mūsdienu sabiedriskās kārtības koncepcija

Vācijas Federatīvās Republikas Konstitucionālā tiesa *Brokdorfa* lietā sabiedriskās kārtības jēdzienu formulēja, ka *sabiedriskā kārtība* ir nerakstītu noteikumu kopums, paklausība kuriem (vācu val. – *Befolgung*) tiek skatīta no atbilstošiem sociāliem un ētiskiem viedokļiem (vācu val. *Anschauungen*) par laikā dominējošiem un nepieciešamiem (vācu val. – *Unerlässlich*) priekšnosacījumiem sakārtotai (vācu val. – *Geordnet*) sabiedriskai cilvēku eksistencei noteiktā teritorijā.⁵¹ *Vācijā* sabiedriskās kārtības – *öffentliche Ordnung* – jēdziens ieņem svarīgu vietu Vācijas tiesību sistēmā, bet gandrīz vienmēr tiek lietots saistībā ar sabiedriskās drošības kategoriju (vācu val. – *öffentliche Sicherheit*). Sabiedriskā kārtība (*öffentliche Ordnung*) tiek uztverta kā nerakstītu noteikumu kopums saistībā ar indivīda uzvedību sabiedrībā, kas jāievēro indivīdam kā sabiedrības loceklim.

Francijas Konstitucionālās tiesas (franču val. – *Conseil Constitutionnel*) jurisprudencē jēdziens *ordre public* nozīmē vispāratzītu uzvedības noteikumu kopumu, kurus ikviena persona saprot bez to precizēšanas tiesību aktos; *ordre public* ir saistīta ar drošības principu. Balstoties uz jēdzienu *ordre public*, var tikt attaisnoti pārvietošanās brīvības, privātuma tiesību, īpašuma neaizskaramības un pašizpaušmes brīvības ierobežojumi.⁵²

⁵⁰ Vileikienē, E. *Ataskaita apie viešojo saugumo būklē Lietuvoje 2005–2014 metais*. Vilnius: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2015., 9. lpp.

⁵¹ BVerfGE 69, 315 – Brokdorf Decision of the First Senate 1 BvR 233, 341/81 f. Pieejams internetā: <https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=656>.

⁵² *Security Related Terms in International Investment Law and in National Security Strategies*. OECD, 2009., 8–9. lpp.

Arī *Itālijā* sabiedriskās kārtības jēdziens nav precīzi definēts. Situācija ar sabiedriskās kārtības jēdzienu Itālijā ir līdzīga kā situācija Francijas tiesībās. Itālijā pieņemtais sabiedriskās kārtības termins ir saistīts ar Francijas tiesībās sniegto formulējumu un ir atvasināts no Napoleona Civillikuma. Itālijas Konstitucionālā tiesa sabiedrisko kārtību definē kā konstitucionālu vērtību, kuras mērķis ir sabiedrības labklājības aizsargāšana: legītimas ir tās tiesību normas, kas palīdz novērst sabiedriskās kārtības graušānu.

Šveicē tās konstitūcija atzīst konstitucionālās kārtības un sabiedriskās kārtības jēdzienus. Visbiežāk sabiedriskā kārtība līdzīgi kā Lietuvas likumos ir minēta saistībā ar sabiedrisko drošību kā saliktu juridisko terminu (sabiedriskā kārtība un drošība). Tomēr nevienā tiesību aktā nav definēts konkrēts sabiedriskās kārtības jēdziena saturs.

ASV jēdziens – *sabiedriskā kārtība* – ir neskaids un tiek bieži minēts krimināltiesību kontekstā. Visbiežāk pastāv šādas sabiedriskās kārtības koncepcijas: *sabiedriskā kārtība* kā fundamentāli kopienā pastāvoši uzvedības noteikumi, kurus pārkāpj noziedzīgu darbību veikšana vai citi likuma pārkāpumi; sabiedriskā kārtība kā kategorija, kuras aizsargāšana atrodas policijas darbības sfērā; sabiedriskā kārtība kā kategorija, kuras aizsargāšana ir tiesībaizsardzības institūciju un citu valsts pārvaldes institūciju uzdevums.

Arī *Peru* sabiedriskās kārtības aizsardzība tiek īstenota konstitucionālā līmenī. Sabiedriskās kārtības jēdziens Peru Konstitūcijā ir piesaistīts sabiedrības, morāles, veselības un drošības vajadzībām. Sabiedriskās kārtības jēdziens ir minēts nacionālās drošības kontekstā.⁵³

Kā redzams, sabiedriskās kārtības jēdzieni šajās valstīs daudz neatšķiras no tā, kā sabiedriskā kārtība tiek saprasta Lietuvā.

2.1.2. Kopienas sabiedriskās kārtības tiesiskā aizsardzība

Sabiedriskās kārtības noteikumu pārkāpumi raisa daudzas diskusijas par to neatbilstību, savukārt diskusijas par kriminālatbildības pamatojumu norisinās kopš seniem laikiem.

Lietuvas nacionālie tiesību akti par sabiedriskās kārtības pārkāpumiem paredz gan *kriminālu*, gan *administratīvu* atbildību. 2016. gada 1. aprīlī apstiprinātajā Lietuvas Republikas Krimināllikuma⁵⁴ 284. panta formulējumā ir izdalīts galvenais kriminālās un administratīvās atbildības kritērijs par šādiem pārkāpumiem – kriminālatbildība tiek piemērota, ja ar darbību ir radītas reālas sekas – ir traucēta sabiedriskā kārtība. Tomēr sabiedriskās kārtības pārkāpumu kriminalizācija tiek uzskatīta par nesavienojamu ar kriminālās atbildības principu kā *ultima ratio*, kas tiek atzīts demokrātiskā valstī. Par to liecina

⁵³ *Security Related Terms in International Investment Law and in National Security Strategies*. OECD, 2009., 10. lpp.

⁵⁴ Lietuvas Republikos baudžiamasis kodeksas (aktuali redakcija). *Valstybės žinios*. 2000., Nr. 89-2741.

Lietuvas Augstākās tiesas skaidrojums⁵⁵, kas precīzi norāda, ka Krimināllikuma 284. pantā aprakstītās darbības ir līdzīgas administratīvo tiesību pārkāpumiem. Šī iemesla dēļ tiek piedāvāts *dekriminalizēt* šo darbību gadījumos, kad sabiedriskā vietā tiek veikta cita darbība un tiek traucēts apkārtējo cilvēku miers, lai dotu iespēju to traktēt kā atbildību pastiprinošu apstākli. Pat ja, pieņemot jauno Lietuvas Republikas Administratīvo pārkāpumu kodeksu⁵⁶, arī netika novērsta tiesiskā regulējuma sīka detalizācija, par pozitīvu ir uzskatāms tas, ka jaunajā APK ir sistematizēti pārkāpumi, ar kuriem var tikt pārkāpta sabiedriskā kārtība, ir ieviesta iespēja piemērot administratīvas sankcijas, kas var pozitīvi ietekmēt pārkāpēja uzvedību un samazināt atkārtotu sabiedriskās kārtības pārkāpumu risku.

2.2. Valsts pārvaldes un pašvaldību institūciju darbības uzlabošana sabiedriskās kārtības garantēšanai

Par galveno institūciju, kas ir atbildīga par sabiedriskās kārtības uzturēšanu Lietuvā tāpat kā daudzās citās reģiona valstīs, tiek uzskatīta policija.

Kā uzsver latviešu autori E. Melnis, A. Garonskis un A. Matvejevs, lielākajai daļai Centrālās un Austrumu Eiropas valstu ir liela pieredze totalitāra režīma pārvaldības jomā, kur policija tika izmantota pilsoņu apspiešanai un kontrolei. Šī iemesla dēļ līdz visai nesenai pagātnei policijai bija negatīva reputācija. Pat, ja uzticēšanās policijai šodien ir augusi, divdesmitā gadsimta pēdējā gadu desmitā policija joprojām tika uzskatīta drīzāk par cilvēka tiesību un brīvības apdraudējumu nekā aizsargātāju.⁵⁷ Turklāt „pilsoņi no policijas dienestiem pieprasa daudzveidīgākus noziegumu novēršanas pakalpojumus, lielāku atbildību un efektīvāku darbu”.⁵⁸ Tādējādi uzmanību jākoncentrē uz administratīvi tiesiskā regulējuma mehānisma modernizēšanas nepieciešamību. Kā raksta V. Domarkas, valsts pārvaldei kā demokrātiskai institūcijai jābūt atbildīgai un caurskatāmāi; decentralizētai; balstītai sabalansētā izpildu un likumdošanas institūciju kontroles sistēmā; jāpilda galvenā loma atstumtības mazināšanā, jāaizsargā sabiedrības mazākuma un neaizsargāto grupu tiesības; jābūt likumības uzlabošanai pietiekamām vadības spējām; jāveido pilsoniskās sabiedrības un privātā sektora mijiedarbībai labvēlīga vide; jāizmanto

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiasio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-160/2013.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas.

⁵⁷ Melnis, E.; Garonskis, A.; Matvejevs, A. Development of the Policing in Latvia. *Jurisprudencija*. 2006., 79, 72. lpp.

⁵⁸ Raipa, A.; Smalskys, V. Policijos personalo rengimo vadybiniai ir istoriniai aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*. 2006., 18, 78–79. lpp.

informācijas un sakaru tehnoloģijas, stimulējot pilsoņu dalību attīstības procesos; jāsekmē un jāstiprina dažādu veidu sadarbība, lai sasniegtu mērķus.⁵⁹

Atbilstoši šiem principiem var teikt, ka īpaši svarīgi ir garantēt to institūciju darbību, kuras ir iesaistītas sabiedriskās kārtības aizsargāšanā, jo vairāk tāpēc, ka sabiedriskās kārtības uzturēšana ir specifiska joma, kurā ir iespējami cilvēka tiesību un brīvības ierobežojumi. Šī problēma ir patiešām aktuāla, ņemot vērā, ka mūsdienu Eiropas valstīs un it īpaši tās, kurās nav ilgstošu demokrātiskas pārvaldības tradīciju, „mēģina saskaņot policijas kā ar likumu noteiktas sabiedriskā sektora organizācijas vadības un apmācību sistēmas ar mūsdienu valsts pārvaldes tendencēm”.⁶⁰

2.2.1. Policijas organizācijas mūsdienu problemātiskie aspekti

Galvenās policijas darbības problēmas saistībā ar policijas iespējām nodrošināt efektīvu sabiedrisko kārtību ir iedzīvotāju neuzticēšanās policijas struktūrām, cilvēku un citu resursu trūkums, policijas darbinieku kvalifikācijas problēma, plaša sadarbībā starp policiju un kopienām, kas nosaka kopienas dalības potenciālu sabiedriskās kārtības nodrošināšanā.

Iedzīvotāju (ne)uzticēšanās policijai problēma. Kā izplatītākos no neuzticēšanās iemesliem jāmin: korupcija, saistība ar noziedzīgo pasauli, neefektīva darbība (nespēja regulēt noziedzību), nepieklājība un nevēlēšanās palīdzēt.⁶¹

Pirmais iemesls ir tas, ka plašsaziņas līdzekļos policijas darbs visai bieži tiek novērtēts nelabvēlīgi, kas būtiski ietekmē negatīva policijas tēla veidošanos.⁶² Jāatzīmē, ka pēdējā laikā uzticēšanās policijai ir pieaugusi.

Otrs iemesls ir nevēlēšanās ielaisties jebkādās darīšanās ar policiju. Šie iemesli sabiedrības aptaujās 1997.gadā un 2006.–2012. gados tika minēti kā galvenie. Tomēr uzmanība jāpievērš faktam, ka 2013.–2014. gada aptaujās nevēlēšanās ielaisties darīšanās ar policiju kā nevēlēšanās pie policijas iemesls tiek minēts vēl retāk.

Policijas darbības efektivitāti, piemērojot visaptverošus pasākumus, tostarp arī izmantojot vismodernāko tehnoloģiju sasniegumus, lai ļautu policijai operatīvi un efektīvi pildīt savus pienākumus, uzsver arī A. Matvejevs.⁶³

⁵⁹ Domarkas, V. Viešojo administravimo aktualijos. *Viešojo politika ir administravimas*. 2005., 13, 9. lpp.

⁶⁰ Bubnys, G.; Smalskys, V. Policijos struktūrų valdymas ir personalo rengimas naujosios viešosios vadybos kontekste. *Viešojo politika ir administravimas*. 2005., 13, 92. lpp.

⁶¹ Kalašnykas, R.; Deviatnikovaitė, I. Kai kurių bendrųjų Europos Bendrijos teisės principų taikymo ypatumai administruojant viešąjį saugumą. *Jurisprudencija*. 2007., 4(94), 47. lpp.

⁶² Bandzevičienė, R.; Birbilaitė, S.; Diržytė, A. Kriminalinės policijos pareigūnų stresas, jo įveika ir vidinė darna. *Socialinių mokslų studijos*. 2010., 4(8), 22. lpp.

⁶³ Matvejevs, A. Legal Regimes in Police Activity at Latvian Security Policy. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 2013., 3(1), 23. lpp.

Policistu kvalifikācijas problēma. Kā uzsvērts Sabiedriskās drošības programmā 2015.–2025. gadam, „pastāvošā policistu profesionālās apmācības un kvalifikācijas uzlabošanas sistēma tikai daļēji atbilst profesionālās apmācības un kvalifikācijas uzlabošanas praksei, kas tiek izmantota lielākajā daļā ES dalībvalstu, un nespēj pilnībā apmierināt policistu apmācības un kvalifikācijas vajadzības”.⁶⁴

Viens no iespējamiem problēmas risinājumiem ir pievilcīgu apmācību apstākļu radīšana un policistu apmācību un kvalifikācijas programmu aktualizēšana.

Policijas un kopienas sinerģijas problēma. Dažādi pētījumi rāda, ka „formāla policijas kontrole var pastiprināt iedzīvotāju spēju cīnīties pret noziedzību un nekārtībām”.⁶⁵ Policijas kopienas izjūta būtiski ietekmē iedzīvotāju aktīvu iesaistīšanos sabiedriskās kārtības uzturēšanā. Tādējādi arī formāla sociālā kontrole pastiprina neformālo sociālo kontroli un otrādi.

Daļa iedzīvotāju joprojām uzskata, ka sabiedriskās kārtības uzturēšana ir policijas ekskluzīva funkcija, un neuzskata, ka kopienai šajā jautājumā būtu jāieņem aktīva pozīcija. Tas liecina, ka policijai ir lietderīgi veltīt lielāku uzmanību iniciatīvām darbā ar sabiedrību, skaidrojot iedzīvotāju palīdzības un aktīvas līdzdalības nozīmi sabiedriskās kārtības uzturēšanā, tādējādi sniedzot atbalstu noziedzības kontrolē un novēršanā.⁶⁶

Viena no policijas un kopienas sadarbības formām ir policijas aktīvs atbalsts brīvprātīgajiem, kas atklājas sabiedriskās kārtības uzturēšanā. Novērtējot policistus, „ņemot vērā, ka policijai trūkst cilvēku resursu, policiju atbalstoši brīvprātīgie ir labvēlīgs atbalsts policijai”.⁶⁷

Policijas kā sociālā pakalpojuma problēma. Kā apgalvo daži autori, policijas funkcijām un administratīvās pārvaldības funkcijām jābūt nošķirtām, jo policijas tiesību un administratīvo tiesību regulēšanas metodes ir atšķirīgas. Policijas tiesību regulēšanas metožu atšķirības nosaka sabiedriskās drošības nodrošināšanas specifika, kas piešķir pilnvaras vajadzības gadījumā ierobežot cilvēka tiesības un brīvību vai valsts vārdā piemērot spaidus.⁶⁸ Šāda policijas koncepcija ir grūti savietojama ar iespēju uztvert policijas darbību kā sociālu pakalpojumu.

Centrālās Eiropas jaunajās demokrātijās „ir visai sarežģīti izstumt no kārtības nodrošināšanas piespiedu darbību modeļus. Lietuvas policija šajā

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužės 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dėl viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. TAR. 2015-05-13, Nr. 7293.

⁶⁵ Nikartas, S. *Bendruomenių dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012., 33. lpp.

⁶⁶ *Visuomenės savisaugos sistemas Lietuvoje būklės ir visuomenės bendradarbiavimo su teisėsaugos institucijoms*. Vilnius: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2008., 19. lpp.

⁶⁷ *Turpat.*, 63. lpp.

⁶⁸ Kalesnykas, R.; Mečkauskas, V. Lenkijos policijos teisė: funkcinis požiūris į sistemą. *Jurisprudencija*. 2003., 49(41), 87. lpp.

sakarībā nav izņēmums; tā joprojām ir represīva organizācija”.⁶⁹ Tomēr jaunās sabiedrības pārvaldības idejas pakāpeniski ienāk pat šajā jomā un ir vērstas uz to, lai nodrošinātu iedzīvotājiem labākas kvalitātes pakalpojumu. Jaunā sabiedrības pārvaldība pamatā ir „uzlabota horizontāla decentralizēta vadības sistēma, daļas valsts funkciju privatizēšanas, uz personāliem līgumiem un citām modernām metodēm balstīta vadības sistēma”.⁷⁰

Policijas modernizācija prasa gan uz kopien orientētu pieeju, gan valsts un kriminālās policijas funkciju nodalīšanu. Sabiedriskās drošības uzturēšana ietver aktīvas preventīvas darbības un sociālo pakalpojumu sniegšanu pilsoņiem, iesaistot tos šādu programmu īstenošanā. Pašlaik Lietuvas policijas darbību specifiku reglamentē policijas darbības likums,⁷¹ kas ir kopīgs visiem kārtības nodrošināšanas veidiem. Arī policijas patrulēšanas darbību instrukcijas attiecas uz sabiedriskās kārtības uzturēšanu⁷², lai arī tās ir pavadošie tiesību akti, kas drīzāk regulē darbības praktiskos aspektus nekā stratēģiskos mērķus. Vienlaikus policijas darbības likums nosaka policijas darbības principus un uzdevumus, kas ir kopīgi visiem sabiedriskās kārtības uzturēšanas veidiem. Jāatzīmē, ka regulēt *Valsts policijas un Kriminālpolicijas* darbību ar dažādiem likumiem varētu būt lietderīgi.

Cilvēkresursu problēma un resursu trūkums. Kā norādīts Viļņas pilsētas stratēģiskajā plānā 2010.–2020. gadam, Viļņā ir vismazākais policistu skaits uz 100 000 iedzīvotājiem, salīdzinot ar citām valsts pilsētām, proti, tikai 335 policisti uz 100 000 iedzīvotājiem; savukārt Kauņā – 342, Paņevēžā – 348, Klaipēdā – 353, bet Šauļos – 397.

Policijā pastāvošā cilvēkresursu problēma ir akcentēta Sabiedriskās drošības attīstības programmā 2015.–2025. gadam, kurā teikts, ka „sabiedriskās drošības attīstību konkrēti ierobežo nepietiekamais tiesībaizsardzības institūciju un citu valsts institūciju finansējums, kam ir tieši deleģēti sabiedriskās drošības stiprināšanas uzdevumi; nodarbināto policistu skaita samazinājums; apmācību un kvalifikācijas paaugstināšanas sistēmas neatbilstība vajadzībām; policistu nepietiekamā kvalifikācija un prasmes”.⁷³ Policijā un citās tiesībaizsardzības institūcijās ļoti pietrūkst *kvalificēta personāla*.

⁶⁹ Bubnys, G.; Smalskys, V. Policijos struktūrų valdymas ir personalo rengimas naujosios viešosios vadybos kontekste. *Viešojo politika ir administravimas*. 2005., 13, 92. lpp.

⁷⁰ *Turpat.*, 93. lpp.

⁷¹ Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000., Nr. 90-2777.

⁷² Lietuvos policijos generalinio komisaro 2011 m. liepos 19 d. įsakymas Nr. 5-V-673 „Dėl policijos patrulių veiklos instrukcijos patvirtinimo“.

⁷³ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužės 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dėl viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. *TAR*. 2015-05-13, Nr. 7293.

2.2.2. Sabiedriskās drošības dienestu funkciju un kompetenču savietojamība

Vēl viena institūcija, kuras funkcijās ietilpst sabiedriskās kārtības uzturēšana, ir Sabiedriskās drošības dienests, kura darbību regulē īpašs likums.⁷⁴ Jāatzīmē, ka Sabiedriskās drošības dienestam sabiedriskās kārtības nodrošināšanā ir tiešām nozīmīga loma. Tomēr zinātniskajā literatūrā šī dienesta darbībai un tās regulējumam netiek pievērsta nekāda uzmanība – nav atrasta neviena zinātniskā publikācija, kurā tiktu aplūkotas šīs institūcijas darbības problēmas.

Atšķirībā no Lietuvas Latvijā un Igaunijā sabiedriskās drošības nodrošināšana ir tikai un vienīgi policijas funkcija, savukārt Sabiedriskās drošības dienests kā otra institūcija, kas ir atbildīga par sabiedriskās drošības uzturēšanu ārkārtas gadījumos un situācijās, ir vairāk raksturīga lielākām valstīm, *piemēram*, Francijai un Spānijai.⁷⁵

Sabiedriskās drošības dienests atjauno un nodrošina sabiedrisko kārtību ārkārtas situācijās un gadījumos, kā arī veic citus uzdevumus: *likvidē* briesmas, kas radītas cilvēka dzīvībai un veselībai un īpašumam ārkārtas situācijās un gadījumos; *nodrošina* aizturēto, arestēto un notiesāto personu konvojēšanas darbību organizēšanu un izpildi; svarīgu valsts objektu *aizsardzību*; meklē personas.⁷⁶

Papildus tam Sabiedriskās drošības dienestam ir deleģēts uzdevums aizsargāt valsti kara gadījumā un veikt citus uzdevumus, kuri dienestam ir uzdoti saskaņā ar likumu.

Sabiedriskās drošības dienests veic arī aizturēto, apcietināto un notiesāto personu konvojēšanu to izdošanas un deportēšanas gadījumos, kad tās tiek nodotas Starptautiskajai krimināltiesai, izdotas saskaņā ar Eiropas apcietināšanas orderi, kā arī, ja notiesātie tiek izdoti turpmākai soda izciešanai. Šeit jāatzīmē, ka konvojēšanas procedūru detalizēti reglamentē konvojēšanas noteikumi.⁷⁷ Lai gan šajos noteikumos ir detalizēti aprakstīta konvojēšanas procedūra un drošības prasību ievērošana, uzmanība jāpievērš faktam, ka šajos noteikumos ļoti maza vērība ir veltīta konvojējamo personu tiesībām, kas neatbilst demokrātiskas valsts nosacījumiem.

Konvojēšanas režīms nosaka īpašus cilvēka tiesību ierobežojumus, lai gan tas absolūti neattaisno regulējuma neatbilstību ar konvojējamās personas tiesībām. Tiek pieņemts, kas tas vienkārši paredz nepieciešamību izstrādāt

⁷⁴ Lietuvas Republikos viešojo saugumo tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006., Nr. 102-3935.

⁷⁵ *Viešojo saugumo tarnybos veikla. Išankstinio tyrimo ataskaita*. 2015., 9. lpp.

⁷⁶ Lietuvas Republikos viešojo saugumo tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006., Nr. 102-3935.

⁷⁷ Lietuvas Republikos teisingumo ministro ir Lietuvas Republikos vidaus reikalų ministro 2005 m. liepos 29 d. įsakymas Nr. 1R-240/1V-246 „Dėl Konvojavimo taisyklių patvirtinimo“.

detalizētāku konvojējamās personas tiesību regulējumu, ņemot vērā tiesiskos ierobežojumus.

Pārējā sabiedriskās drošības dienesta funkcijas ietver no ieslodzījuma institūcijām vai konvojēšanas laikā izbēgušu personu meklēšanu un aizturēšanu, svarīgu valsts objektu apsargāšanu atbilstoši valdības apstiprinātam sarakstam, ārkārtas situāciju un to seku likvidēšanu, piedalīšanos Apvienoto Nāciju Organizācijas, citu starptautisko organizāciju, Eiropas Savienības un ārvalstu operācijās un misijās atbilstoši procedūrai, ko noteikusi Lietuvas Republikas valdība, komunikācija ar tiesībaizsardzības institūcijām utt.

Sabiedriskās drošības dienesta darbības praktiskās problemātikas aspekti ir detalizēti norādīti arī 2015. gada darbības atskaitē. Atskaitē uzmanība ir veltīta tādām problēmām kā Sabiedriskās drošības dienesta pastāvīgas gatavības nodrošināšanas nepareiza organizācija, neatbilstoša konvojēšanas funkciju sadale, nepietiekami izvērtējot attālumus no ieslodzījuma vietām līdz institūcijām, kuras veic konvojēšanu, un pieejamos cilvēkresursus un materiālos resursus. Tiek norādīts arī, ka sabiedriskās drošības dienesta struktūra nav optimāla, ka netiek izmantotas visas iespējas, lai dienesta darbinieku palīdzību saņemtu ar likumu noteiktas iekšlietu institūcijas to ikdienas funkciju pildīšanai; ka nav apstiprināts svarīgo valsts objektu saraksts, kuru apsardzība būtu jānodrošina dienestam.⁷⁸

2.2.3. Pašvaldību institūciju un kompetenču savietojamība

Pēc A. Novikova domām valsts monopols kā sabiedriskās kārtības aizsardzības funkciju „neatspoguļo valsts inovatīvo struktūru un faktiski ignorē vienu no valsts pārvaldes un pārvaldības organizācijas formām – vietējās pašvaldības”.⁷⁹ Pēc daudzu autoru domām sabiedriskās kārtības nodrošināšana mūsdienu valstīs ir „visu līmeņu uzdevums”.⁸⁰ Tādēļ ir nepieciešams pareizi novērtēt pašvaldību svarīgumu sabiedriskās kārtības nodrošināšanā. Sadarbības principi, kas izmantojami, meklējot pilsētu drošības problēmu risināšanas iespējas, ir izklāstīti 1995. gadā pieņemtajās Apvienoto Nāciju Organizācijas un Sociālo lietu padomes Vadlīnijās par noziedzības novēršanu pilsētās.⁸¹

Lietuvas Republikas valdības lēmums „Par drošas pašvaldības apstiprināšanu” ir balstīts uz Kanādas pieredzi sabiedriskās kārtības nodrošināšanas pašvaldību līmenī organizēšanā.

⁷⁸ *Viešojā sauguma tarnybos veikla. Išankstinio tyrimo ataskaita.* 2015., 5–8. lpp.

⁷⁹ Novikova, A. Savivaldybių viešosios tvarkos apsaugos tarnybų veiklos perspektyvos Lietuvoje. *Socialinių mokslų studijos.* 2009., 3(3), 56. lpp.

⁸⁰ Pitrenaitė, B.; Astrauskas, A.; Mikulskienė, B. Saugios savivaldybės organizacinės valdymo struktūros kūrimas. *Viešoji politika ir administravimas.* 2011., 10(4), 643. lpp.

⁸¹ United Nations, Economic and Social Council, Resolution 1995/9 Guidelines for the Prevention of Urban Crime. Pieejams internetā:
<http://www.un.org/documents/ecosoc/res/1995/eres1995-9.htm>.

Valdības lēmumā tiek uzsvērts, ka iepriekš minēto Kanādas kopienu drošības nodrošināšanas pieredzi var sekmīgi ieviest Lietuvā. Lēmumā uzsvērtā Otavas Universitātes Noziedzības novēršanas institūta izstrādātā un 2008. gadā publicētā Kanādas pilsētu drošības nodrošināšanas stratēģija un prakses kolekcija, kas nosaka pašvaldību spēju īstenot, uzturēt un pastiprināt noziedzības novēršanas iniciatīvas un kopienas drošības nodrošināšanu pašvaldībās uzlabošanas principus.⁸²

*Runājot par drošu pašvaldību koncepcijas novērtēšanu, jāsaka, ka daži autori kritiski izsakās par tās abstrakto pieeju: koncepcija „satur galvenās vadlīnijas, kuras nepiedāvā nekādus detalizētus pasākumus par to, kā radīt un attīstīt drošas pašvaldības”.*⁸³ Minētais Lietuvas Republikas valdības lēmums⁸⁴ iezīmē drošas pašvaldības veidošanas tendences.

Atbilstoši šīm tendencēm pašvaldība izveido īpašu vienību, kas ir atbildīga par iedzīvotāju drošības veicināšanas pasākumiem pašvaldības teritorijā; tiek norīkota atbildīgā institūcija, kas novērtē iedzīvotāju drošības situāciju pašvaldībā; lai organizētu atbildīgās institūcijas sadarbību ar partnerības mehānismā iesaistītajām organizācijām, tiek izveidota attiecīga komisija vai cits veidojums, kurā var būt pārstāvēti pašvaldības administrācijas un iesaistīto organizāciju pārstāvji.

3. SABIEDRISKĀS DROŠĪBAS UN NOZIEDZĪBAS IEROBEŽOŠANAS UN NOVĒRŠANAS PROBLĒMJAUTĀJUMI

*Noziedzība ir parasts un nenovēršams fenomens, ko nosaka sociālo apstākļu specifika, savukārt noziedzīgu uzvedību un atsevišķas noziedzīgas darbības (noziegumi un noziedzīgas darbības) nosaka noteikti individuāli apstākļi.*⁸⁵ Tādēļ, kaut arī atsevišķām noziedzīgām darbībām ir gadījuma raksturs un atsevišķi no katras no tām var izvairīties, noziedzība ir neizbēgams sociāli regresīvs fenomens. *Noziedzība ir raksturīga ar tās stabilitāti, sociālo konvencionalitāti, nepieņemamību, vēsturisku mainīgumu, latentumu, sistematizāciju un pašradīšanu.*⁸⁶ Kā raksta A. Jatkevičius, noziedzība ir vispārēja visaptveroša parādība; tādēļ tā ir jāpēta kompleksi.⁸⁷

Mūsdienu noziedzība nav galīgais noziedzības attīstības rezultāts, bet drīzāk tā daļa, kas atspoguļo konkrētā laikmeta politiskās, ekonomiskās,

⁸² Lietuvas Republikos Vyriausybės 2011 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. 184 „Dėl Saugios savivaldybės koncepcijos patvirtinimo“.

⁸³ Mikulskienė, B.; Pitrenaitė, B.; Astrauskas, A. Saugios savivaldybės vertinimo sistemos formavimas. *Socialinės technologijos*. 2011., 1(2), 285. lpp.

⁸⁴ Lietuvas Republikos Vyriausybės 2011 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. 184 „Dėl Saugios savivaldybės koncepcijos patvirtinimo“.

⁸⁵ Babachinaitė, G. et al. *Kriminologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010., 119. lpp.

⁸⁶ Kiškis, A. *Nusikalstamumas. Paskaitų medžiaga*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015.

⁸⁷ Jatkevičius, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2003., 20. lpp.

sociālās un demogrāfiskās tendences. Cīņas pret noziedzību mūsdienu metožu efektivitāte ir atkarīga no iepriekš minētā.

Lietuvā, līdzīgi kā citās valstīs, noziedzības rādītāji ir mainīgi, jo mainās sodu politika, noziedzīgu darbību reģistrēšanas procedūras, iedzīvotāju attieksme pret noziedzību un noziedzīgu nodarījumu veicējiem, un kopumā mainās arī demogrāfiskā, ekonomikas un sociālā situācija. *Acīmredzot*, ņemot vērā, ka tiesiskā struktūra joprojām ir attīstības procesā un trūkst organizatoriskās kapacitātes, koordinācijas veidošanas un efektīvas administrēšanas, efektīva noziedzības kontrole līdz šim bija neiespējama.

Noziedzību veidojošo elementu izmaiņas atspoguļo arī sociālās izmaiņas. Saskaņā ar 2014. gada datiem kriminogēnā situācija Lietuvā pēc noziegumu skaita uz 100 000 iedzīvotājiem bija līdzīga kā Igaunijā (attiecīgi 2827,6 un 2872). Tajā pašā laikā Latvijā šis rādītājs ir zemāks (2386,1 noziegums uz tādu pašu iedzīvotāju skaitu).⁸⁸ Salīdzinot Lietuvas un pārējo Baltijas valstu noziedzības rādītājus, jākonstatē, ka kopējais pieteikto noziegumu skaits Lietuvā un Igaunijā 2014. gadā, salīdzinot ar 2013. gadu, ir samazinājies (–2,2 procenti Lietuvā un –4,7 procenti Igaunijā), bet Latvijā tas ir pieaudzis par 1,9 procentiem.⁸⁹ Salīdzinot 2015. gada datus, noziedzība ir samazinājusies visās Baltijas valstīs (–12,7 procenti Lietuvā, –2,2 procenti Latvijā, –14 procenti Igaunijā).⁹⁰ Tomēr fakts, ka noziedzīgo darbību statistikas dati visai būtiski atšķiras (*piemēram*, 2015. gadā Lietuvā tika reģistrēti 3187 sabiedriskās kārtības traucēšanas gadījumi, bet Latvijā un Igaunijā attiecīgi 225 un 432)⁹¹, norāda uz tiesiskā regulējuma un noziegumu reģistrēšanas atšķirībām, kā rezultātā diemžēl nav iespējams iegūt precīzus datus par reālām kvantitatīvām un kvalitatīvām ar noziedzības datiem saistītām atšķirībām Baltijas valstīs, tādējādi neļaujot noteikt katras valsts vājās un stiprās puses un dalīties ar to labāko pieredzi. Jāpievērš uzmanība arī noziedzības latentumam, kas joprojām ir nopietna problēma.

Galvenais uzdevums noziedzības apkarošanā ir veicams tiesībsardzības institūcijām. *Tomēr* jāatzīmē, ka sabiedrībā pakāpeniski sāk dominēt citāda izpratne par to, kas ir pilsoniskās sabiedrības kā kopuma atbildības joma.⁹²

⁸⁸ *Ataskaita apie viešojo saugumo būklę Lietuvoje 2005–2014 metais*. Vilnius: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2015., 5. lpp.

⁸⁹ Informācijas ir ryšių departamentas. Duomenys apie nusikalstamumą Baltijos valstybėse per 2014 m. sausio–gruodžio mėn. Pieejams internetā: http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wpcontent/themes/ird/reports/html_file.php?metai=2015&menuo=12&ff=12&ff=1Z&fnr=1&rt=1&oldYear=2015.

⁹⁰ Informatikos ir ryšių departamentas. Duomenys apie nusikalstamumą Baltijos valstybėse per 2015 m. sausio–gruodžio mėn. Pieejams internetā: <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/?metai=2015&menuo=12&idAta=6&rt=1&oldYear=2015&id=136&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-BV>.

⁹¹ *Turpat*.

⁹² *Ataskaita apie viešojo saugumo būklę Lietuvoje 2005–2014 metais*. Vilnius: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2015., 36. lpp.

Saskaroties ar šādiem neefektīviem ietekmēšanas pasākumiem, vēl vairāk uzmanības tika veltīts noziedzības novēršanai.

Par noziedzības galvenajiem iemesliem un nosacījumiem tiek uzskatīti tādi faktori kā bezdarbs, izglītības trūkums, atkarība vai apreibināšanās ar psihotropām vielām, sociālā atstumtība un ievainojamība, sociālās nodrošināšanas sistēmas neefektivitāte. Turklāt noziedzību ietekmē arī daži pozitīvi procesi, piemēram, starptautisko attiecību stiprināšana, pieaugoša sociālā mobilitāte, urbanizācija, ekonomikas attīstība utt.⁹³

Saskaņā ar Eurostat datiem Lietuva 2009. gadā Eiropā ieņēma ceturto vietu pēc ieslodzīto personu skaita un pirmo vietu pēc slepkavību skaita.⁹⁴ Pēdējais rādītājs ir prominents pat salīdzinājumā ar citām Baltijas valstīm: 2015. gadā tika reģistrēti 204 noziedzīgi nodarījumi pret cilvēka dzīvību, savukārt Latvijā – 87, bet Igaunijā – 50.⁹⁵ *Mūsdienu noziedzība* globalizācijas procesu ietekmē vairs nav tikai valstu iekšējās drošības problēma.

3.1. Noziedzības novēršana un kontrole

Nacionālā noziedzības novēršanas un kontroles programma *noziedzības novēršanu* definē kā „pasākumu, kas ietekmē noziedzību, ar mērķi novērst pārkāpumus, identificējot un novēršot vispārējus pārkāpumu cēloņus un apstākļus, kā arī individuāli ietekmējot personas, kurām piemīt tieksmes veikt pārkāpumus vai kuras nākotnē var kļūt par pārkāpējiem vai pārkāpumu upuriem”.⁹⁶ Vienlaikus *noziedzības kontrole* tiek aprakstīta kā „pasākums, kas ietekmē noziedzību, ar mērķi samazināt noziedzību un novērst tās sociāli pieņemamā līmeņa pārsniegšanu, izmantojot tiesībaizsardzības institūciju aktīvas darbības un kriminālsodus, kā arī aktīvus *administratīvos, ekonomiskos, sociālos un citus pasākumus*”.⁹⁷ Jāatzīmē arī, ka šie pasākumi papildina cits citu un rada „visaptverošu režīmu, metožu un pasākumu kompleksu, kura mērķis ir destruktīvi ietekmēt noziedzību”.⁹⁸

Jāpiemin arī iestāžu darbības plānu noziedzības novēršanas un kontroles nacionālās programmas īstenošanai, kas ar Lietuvas Republikas valdības

⁹³ Lietuvas Republikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 „Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“.

⁹⁴ Ustinavičiūtė, L. *Lietuvos teisės pažeidėjų rizikos veiksnių, susijusių su pakartotiniu nusikalstamumu, analize*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012., 6. lpp.

⁹⁵ Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Duomenys apie nusikalstamumą Baltijos valstybėse per 2015 m. sausio–gruodžio mėn. Pieejams internetā: <http://www.ird.lt/statistinesataskaitos/metai=2015&menuo=12&idAta=6&rt=1&oldYear=2015&id=136&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-BV>.

⁹⁶ Lietuvas Republikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 „Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“.

⁹⁷ *Turpat.*

⁹⁸ *Turpat.*

lēmumu tika pieņemts 2012. gadā⁹⁹; tās uzdevums ir samazināt un stabilizēt sociāli nepieņemamu kriminogēnu procesu biežumu. Lēmums *uzsver* iespējamās cilvēku tirdzniecības draudu un jaunu cilvēku tirdzniecības veidu izplatīšanās briesmu gadījumu uzlabojumus. Tiek norādīts, ka iestāžu rīcības plāns ir izstrādāts ar mērķi nodrošināt efektīvu programmas īstenošanu, uzturēt tā nepārtrauktību, pastāvīgi un efektīvi uzlabot noziedzības novēršanas un kontroles sistēmu, ar iestāžu sadarbības palīdzību paaugstināt iedzīvotāju drošību, efektīvi izmantot finanšu un cilvēku resursus, un uzlabot noziedzības novēršanas un kontroles efektivitāti.

Iestāžu rīcības plāna koordinēšana un īstenošanas pienākumi tiek deleģēti Iekšlietu ministrijai. Attiecībā uz iestāžu rīcības plānu ir acīmredzami, ka tas ir pieņemts pēc tam, kad 2003. gada programmā tika konstatētas noteiktas nepilnības. Ir ļoti svarīgi, lai iestāžu rīcības plāns uzlabotu kopējo institucionālo sadarbību noziedzības apkarošanā. Tomēr šeit ir pieminēta vēl viena iezīme, proti, tiek nošķirta *cilvēku tirdzniecības* problēma.

Var apgalvot, ka šai problēmai veltītā lielā vērība attiecas uz nodomu izvirzīt priekšplānā pieaugošo globalizācijas problēmu un, lai to risinātu, iestāžu rīcības koordinēšanu ir nepieciešams nodrošināt valsts un starptautiskā līmenī.

Ir dabīgi, ka tas bija iemesls, lai pieņemtu jauno Sabiedriskās drošības attīstības programmu 2015.–2025. gadam.¹⁰⁰

Sabiedriskās drošības attīstības programma 2015.–2025. gadam tika pieņemta savlaicīgu stratēģisko instrumentu trūkuma dēļ. Šajā dokumentā noziedzības kontroles un novēršanas pasākumi netiek regulēti tik vispusīgi kā 2003. gada programmā. Programma 2015.–2025. gadam drīzāk ir vispārējs stratēģisks instruments, kas norāda, bet pārāk detalizēti neizstrādā sabiedriskās drošības attīstības prioritātes, *tostarp* noziedzības kontroles un novēršanas tendences.

3.1.1. Noziedzības novēršanas optimizācijas problēmas

Noziedzības novēršanas prioritāte galvenokārt ir saistīta ar Rietumu demokrātijas vērtībām. Tādēļ nav nekāds brīnums, ka īpaša uzmanība šai jomai ir veltīta ES līmenī. Noziedzības novēršana Lisabonas līgumā ir minēta „starp galvenajiem blokiem, kas veido un uztur brīvības, drošības un taisnīguma teritoriju”.¹⁰¹ Arī Stokholmas programmā atkārtoti ir uzsvērts noziedzības novēršanas nozīmīgums un ar Padomes lēmumu 2001/427/TVR, kas tika atcelts

⁹⁹ Lietuvas Republikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 14 d. nutarimas Nr. 1381 „Dėl Nacionalinės nusikalstamų prevencijos ir kontrolės programos įgyvendinimo tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“.

¹⁰⁰ Lietuvas Republikos Seimo 2015 m. gegužės 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dėl Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. TAR. 2015-05-13, Nr. 7293.

¹⁰¹ *Komisijos ataskaita Tarybai. Europos Sąjungos nusikalstamumo prevencijos tinklo vertinimo ataskaita*. Briuselis, 2012., 2. lpp.

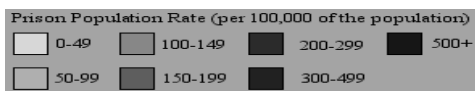
ar Padomes lēmumu 2009/902/TVR, tika radīts Eiropas noziedzības novēršanas tīkls, kura mērķis ir atvieglot sadarbību, uzturēt kontaktus un informācijas un pieredzes apmaiņu noziedzības novēršanas jomā.

Tomēr, lai sasniegtu mērķus, ar deklaratīvu paziņojumu atkārtosanu par noziedzības novēršanas svarīgumu ir par maz. Austrumeiropā atšķirībā no Rietumeiropas valstīm, kurās ir ilgstošas demokrātijas tradīcijas, noziedzības novēršanai tradicionāli tika pievērsts maz vērības. Attiecīgi sodu politika pēc ieslodzījuma ilguma un cietumnieku skaita ir nedaudz stingrāka nekā Rietumeiropā, jo tur tā tradicionāli tiek uzskatīta par pienācīgu reakciju uz noziegumiem.

Ir acīmredzami, ka esošā situācija nav savietojama ar Lietuvas kā ES sastāvdaļas prioritātēm. Kā ir norādījuši Latvijas pētnieki V. Zahars un M. Stivrenieks, mūsdienu doktrīnā un praksē aizvien vairāk tiek atzīts, ka ieslodzījuma piemērošana ir ne tikai neefektīva, bet arī negatīvi ietekmē notiesāto individualitāti, un šādu ietekmi ir sarežģīti neitralizēt gan ar apcietinājuma vietās izmantotām iekšējām procedūrām, gan ar resocializācijas programmām.¹⁰²

Attēlā redzams, ka Lietuvā un citās Baltijas valstīs ieslodzījumu līmenis ir viens no lielākajiem Eiropā. Vēl augstāks tas ir tikai divās valstīs – Krievijā un Baltkrievijā (skatīt 1. attēlu).

¹⁰² Zahars, V.; Stivrenieks, M. Security Implementation Facets: Peculiarities of Execution of the Sentence of Imprisonment in Respect of Convicted Minors. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2015., 4(3), 223. lpp.

1. attēls. Ieslodzījuma līmenis Eiropas valstīs

Avots: autors, izstrādājis Kiškis, A. 2015. g.¹⁰³

Augsts ieslodzījuma līmenis liecina ne tikai par augstu noziedzības recidīvu, bet vispirms jau par neadekvātu reakciju uz noziedzību, kad fokuss drīzāk ir vērsts uz cīņu ar sekām nekā ar cēloņiem. Vēl jo vairāk – augsts ieslodzījuma līmenis ne tikai atspoguļo nepareizu prevencijas un sabiedriskās drošības nodrošināšanas metožu izmantošanu šajā jomā un ir viens no galvenajiem noziedzības novēršanas efektivitātes šķēršļiem (jo personas pēc ieslodzījuma termiņa izciešanas piedzīvo stigmatizāciju, kas sarežģīt to resocializāciju), bet arī prevencijas nepietiekamību, kas *pati par sevi* ir saistīta ar augstu noziedzības recidīvu.

Tas nosaka nepieciešamību meklēt noziedzības novēršanas optimizācijas iespējas, vispirms jau identificējot šajā jomā esošās problēmas.

¹⁰³ Kiškis, A. *Nusikalstamumas. Paskaitu medžiaga*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015., 30. lpp.

Periodiska prevencijas pasākumu efektivitātes novērtēšana var palīdzēt ne tikai racionāli sadalīt materiālos resursus, bet arī nodrošināt to, ka valsts institūcijas, kuras ir atbildīgas par noziedzības novēršanu, varētu darboties mērķtiecīgi. Tādējādi tiktu nodrošināts, ka līdzekļi un pūliņi „tiktu veltīti tikai tām prevencijas programmām un pasākumiem, kuru efektivitāte ir rūpīgi un vispusīgi pierādīta, izmantojot mūsdienu prevencijas zinātnes metodes”.¹⁰⁴

Kā pareizi ir atzīmējis V. Justickis, noziedzības novēršana Lietuvā ir saskārusies ar daudzveidīgām problēmām, kas ir raksturīgas ne tikai Lietuvai, bet arī daudzām citām valstīm. Šādu problēmu uzskaitījums ietver līdzekļu un labi apmācīta personāla trūkumu, pienācīgu administrēšanas prasmju neesamību utt.¹⁰⁵

Šīs problēmas visai bieži tiek akcentētas augstā līmenī gan zinātniskajā literatūrā, gan publicistu rakstos, tādējādi pamatojot noziedzības novēršanas neefektivitāti, un tādā veidā neļaujot rast konstruktīvus risinājumus, jo šo problēmu risināšanas iespēju ierobežo objektīvi apstākļi.

Efektīvas noziedzības novēršanas galvenais priekšnoteikums, nodrošinot pieejamo valsts resursu optimālu izmantošanu, ir likumpārkāpēju kriminogēno vajadzību identificēšana un izskatīšana noziedzības novēršanas pasākumu izstrādes gaitā. Prevencijas programmas efektivitāti ir jānovērtē, pārbaudot un formulējot problēmu, izvēloties mērķus un uzdevumus, analizējot negatīvās sekas, pētot alternatīvus problēmas risināšanas ceļus; analizējot faktorus; izvēloties prevencijas pasākumus, izvēloties rezultātu novērtēšanas indikatorus, formulējot paredzamos rezultātus; efektivitātes kontroles pasākumus, novērtējot un aprakstot iegūtos rezultātus.

3.1.2. Noziedzības procesu kontroles problēmas

Jebkuru sociālo procesu galvenokārt kontrolē sabiedrība, kurā tas norisinās. Tādēļ noziedzības procesus ietekmē arī sociālā kontrole. Sociālā kontrole tiek definēta kā noteikta sankciju sistēma, kuras mērķis ir nodrošināt, lai cilvēki pakļautos ieviestajiem noteikumiem un normām.¹⁰⁶ Sociālā kontrole var būt gan *neformāla*, gan *formāla*.¹⁰⁷ Tādējādi noziedzības procesu kontroli var uztvert gan *plašā*, gan *šaurā* nozīmē.

Zema īstenojošās likumdošanas kvalitāte. *Likumdošanas stadijā* noziedzīgo procesu kontrole izpaužas kā piemērotu tiesību normu identificēšana. Attiecībā uz noziedzīgiem procesiem var tikt pieņemti speciāli likumi, to novēršana tiek uzskatīta par valsts prioritāru uzdevumu un nacionālās

¹⁰⁴ Kiškis, A. *Nusikalstamumas. Paskaitu medžiaga*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015., 30. lpp.

¹⁰⁵ Justickis, V. et al. *Situacinės nusikaltimų prevencijos taikymo praktikos ir plėtros Lietuvoje galimybių analizė ir pasiūlymų parengimas*. Vilnius, 2008. 16. lpp.

¹⁰⁶ Nikartas, S. *Gyventojų dalyvavimas užtikrinant saugumą bendruomenėse: kriminologinės ir teisinės prielaidos. Monografija*. Vilnius, 2014. 26. lpp.

¹⁰⁷ *Turpat.*, 27. lpp.

drošības nodrošināšanas priekšnosacījumu. Kā šādu likumu piemērus var minēt likumu par netīrās naudas atmazgāšanas un teroristu finansēšanas novēršanu¹⁰⁸, likumu par organizētās noziedzības novēršanu¹⁰⁹ utt. *Jāatzīmē*, ka šo tiesību aktu kvalitāte ir īpaši svarīga efektīvai noziedzīgo procesu kontrolei, jo tie visbiežāk regulē ļoti īpašas un specifiski problemātiskas situācijas. Šādu tiesību aktu kvalitāte ir viena no galvenajām problēmām, ar kurām jāsaskaras noziedzīgo procesu kontrolei. Šo problēmu ir iespējams atrisināt, regulāri pārskatot šīs jomas tiesību aktus un novērtējot to efektivitāti.

Zema institucionālo darbību kvalitāte. *Likuma piemērošanas* stadijā noziedzīgo procesu kontroli saprot kā uz noziedzības apkarošanu vērstas vispusīgas, mērķtiecīgas un organizētas tiesībsardzības institūciju darbības. Tādēļ par *otru būtisku problēmu* tiek uzskatīta slikta noziedzības procesu kontrolē iesaistīto institūciju darba organizācija un koordinēšanas kvalitāte.

Pieminēšanas vērtā ir arī *cilvēktiesību aizsardzības problēma*, kas arī ir saistīta ar tiesībsardzības institūciju darba vājo kvalitāti. Cilvēktiesību aizsardzības problēma joprojām ir ļoti aktuāla, it īpaši tajās institūcijās, kuru darbība sabiedrībai netiek atklāta. Lai risinātu visas šīs problēmas, nepieciešams uzlabot institucionālo darbību publicitāti un kontrolējamību.

Nepietiekama noziedzības procesu kontrole kā neefektīvas noziedzības novēršanas rezultāts. Galu galā ir jānoskaidro plašs problēmu klāsts, kas nosaka noziedzības procesu kontroles neefektivitāti, kas radies nepiemērotas un neefektīvas noziedzības novēršanas dēļ. Noziedzības procesu kontroli, bez šaubām, tieši ietekmē noziedzības novēršanas kvalitāte. Jo neefektīvāka ir noziedzības novēršana, jo sarežģītāka ir turpmākā noziedzības procesu attīstības kontrole, ja nav pārvarēti to apstākļi un iemesli.

Kā spilgtu ilustrējošu piemēru šādai neefektīvai prevencijai, kuras rezultātā nav iespējams nodrošināt noziedzības procesu kontroli, var minēt situāciju Viļņas romu taborā, kas ir Baltijas valstīs lielākā romu koncentrēšanās vieta. Viļņas romu taboris ir plaši pazīstams kā heroīna tirdzniecības centrs.¹¹⁰

Šo problēmu, iespējams, var atrisināt, izstrādājot konkrētas un mērķtiecīgas prevencijas programmas, kas paredzētas konkrētām situācijām, piemēram, kas vērstas uz konkrētu kopienu. Galvenā uzmanība jāpievērš nevis situācijas piespiedu novēršanas pasākumiem, bet drīzāk sociālai palīdzībai un pārliecināšanai. Ar līdzīgām tendencēm, kas saistītas ar sarežģītu minoritāšu integrēšanu un tādējādi ar pastiprinātu noziedzības procesu kontroli šādās

¹⁰⁸ Lietuvas Republikos pinīgu plovimo ir teroristu finansavimo prevencijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1997., Nr. 64-1502.

¹⁰⁹ Lietuvas Republikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1997., Nr. 69-1731.

¹¹⁰ Vilniaus romų taboras. Pieejams internetā: https://lt.wikipedia.org/wiki/Vilniaus_taboras.

kopienās, ir bijis jāsaskaras arī citās Centrālās un Austrumu Eiropas valstīs, piemēram, Ungārijā.¹¹¹

3.1.3. Jaunu noziedzīgo nodarījumu kontroles un novēršanas modeļu izstrāde

Izstrādājot jaunus kriminālo nodarījumu kontroles un novēršanas modeļus, ir nepieciešams ievērot zinātniski pamatotas metodes un ieteikumus. Šeit galvenokārt jārunā par noziedzības novēršanas un kontroles programmu izstrādes principiem. A. Kiškis un A. Kuodyte (*A. Kuodytė*) izšķir šādus raksturīgākos principus: *programmu sarežģītība, zinātniskā pamatojība* (jāņem vērā konkrētā teritoriālā telpa, periods, konkrēta veida noziegumu cēloniskums), *orientēšanās uz plašu noziedzības novēršanas subjektu sistēmu* principiem. Papildus tam jānošķir arī *katra indivīda tiesību un brīvības ievērošanas, leģitimitātes, sistematizācijas, darbības plānošanas, elastīguma, efektivitātes, nepārtrauktības* un citus principus.¹¹²

Izstrādājot noziedzības novēršanas programmas, *nepieciešams* ievērot noteiktas stadijas, kas nodrošina prevencijas un kontroles darbību efektivitāti. Kā *pirmā stadija* ir jānodala problēmu *identificēšana* un *formulēšana*. Pareiza problēmas identificēšana ir programmas lietderības un mērķtiecīguma primārais priekšnosacījums, jo programmai precīzi jānorāda noziedzīgās darbības – kur, kad un attiecībā pret kuru personu jāvērs preventīva iedarbība.¹¹³

Otrā stadija identificē programmas *mērķus* un *uzdevumus*. Programmas mērķim ir jābūt pietiekami konkrētam un jāatspoguļo programmā minēto problēmu. Analogiski uzdevumi norāda izvīrzi mērķi. Īpaši svarīgi ir tas, ka, izmantojot atlasītos indikatorus, jābūt iespējai noteikt, vai uzdevumi ir izpildāmi; ja ir, tad jānosaka, vai to īstenošana ir piemērota pēc to *kvantitātes* un *kvalitātes*.¹¹⁴

Programmas izstrādes *trešā* stadija ir preventīvo pasākumu atlasīšana.¹¹⁵ Šim nolūkam ir jāatlasa visi konkrētās problēmas risināšanai iespējamie un vispiemērotākie pasākumi, ņemot vērā to efektivitātes potenciālu. Šādai izvēlei jābūt objektīvai, jo, kā raksta A. Kiškis un A. Kuodyte, „subjektīvi novērtējumi, kas balstīti uz veselo saprātu, profesionālo pieredzi un zinātnisku pamatojumu,

¹¹¹ Piemēram, 2006. gadā Ungārijā plašu rezonansi ieguva gadījums, kurā kāds vīrietis ar automobili nejauši notrieca romu meiteni, un pēc izkāpšanas no automobiļa viņu nogalināja romu puīšu grupa. Šī raksta autors šo incidentu saista ar Ungārijas labējā spārna politiku darbības intensificēšanos, kas iepriekšnoteica vairāku diskriminējošu tiesību aktu pieņemšanu. (Daniel, J. et al. *The Challenges of Central European Security: Critical Insights*. Brno, 2015., 32.–40.lpp.)

¹¹² Kiškis, A.; Kuodytė, A. Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimas. *Jurisprudencija*. 2012., 19(2), 773.–774. lpp.

¹¹³ Turpat., 774. lpp.

¹¹⁴ Turpat., 775. lpp.

¹¹⁵ Turpat.

ka noteikti pasākumi būs efektīvi, gandrīz vienmēr ir kļūdaini”.¹¹⁶ Tādēļ vienīgais stingrais pamats, lai izlemtu, vai konkrēts preventīvais pasākums būs efektīvs, ir daudzkārtēja un sekmīga tā piemērošana.

Nākamā stadija ir programmas izpildes un vadības struktūras identificēšana.¹¹⁷ Šī stadija ir ļoti nozīmīga pareizai programmas izpildes koordinēšanai. Ir svarīgi izvēlēties pareizus un kompetentus noziedzības kontroles un novēršanas subjektus, kas būs atbildīgi par programmas izpildi. Visbiežāk programmā tiek paredzētas vairākas dažādu līmeņu institūcijas, piemēram, ministrija un tai pakļautās institūcijas.

Programmas izstrādes noslēguma stadija ietver programmas izpildes *efektivitātes* un *ietekmes* novērtēšanas kritēriju identifikāciju.¹¹⁸ Kritērijiem jābūt balstītiem uz objektīviem datiem un tiem jābūt reāliem, skaidri un vienkārši formulētiem, jāļauj veikt salīdzināšanu un novērtēt programmas izpildes datus un sasniegto rezultātu.

3.2. Atsevišķu noziedzīgu procesu kontroles vadība

Mūsdienu noziedzība globalizācijas procesu ietekmē liek meklēt jaunas noziedzības apkarošanas iespējas. Tādēļ, aizpildot šo sadaļu, būtu lietderīgi apskatīt dažas noziedzīgu procesu kontroles īpatnības. Šim nolūkam tika atlasīti četri piemēri, kurus būtu lietderīgi aplūkot: *ēnu ekonomika, korupcija, cilvēku tirdzniecība un vardarbība ģimenē*. Šie piemēri ir izvēlēti, jo Lietuvā tie ir *īpaši aktuāli*.

Lietuvā *ēnu ekonomikas* problēma tāpat kā citās Baltijas valstīs ir aktuāla ģeopolitiskā stāvokļa dēļ; piemēram, preču cenu atšķirību dēļ ir pieaudzis kontrabandas darbības mērogs. Sabiedrība tiecas attaisnot *ēnu ekonomikas* pastāvēšanu, un šāda pieeja tiek saistīta ar nepareizu nodokļu sistēmu un iedzīvotāju neapmierinātību ar dzīves kvalitāti.

Par *korupcijas problēmas* svarīgumu liecina tās *augstais latentums* un iepriekš minētā 2011. gada pētījuma dati, kuri liecina, ka Lietuvas iedzīvotāji norāda korupciju kā vienu no svarīgākajām sabiedriskās drošības problēmām.¹¹⁹

Korupcijas problēma līdzīgi kā *cilvēku tirdzniecības* problēma ir jāsaista ar globalizācijas ietekmē pieaugošo transnacionālo organizētās noziedzības grupu ietekmi. Tas ir akcentēts arī Sabiedriskās drošības attīstības programmā 2015.–2025. gadam¹²⁰, uzsverot, ka galvenās raksturīgās iezīmes, kuras

¹¹⁶ Kiškis, A.; Kuodytė, A. Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimas. *Jurisprudencija*. 2012., 19(2), 776. lpp.

¹¹⁷ Turpat.

¹¹⁸ Turpat.

¹¹⁹ Vileikienė, E. *Lietuvos gyventojų požiūris į teisės saugos institucijas ir viešojo saugumo būklės vertinimas*. Vilnius: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2012., 7. lpp.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužės 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dėl Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. *TAR*. 2015-05-13, Nr. 7293.

raksturo Lietuvas organizētās noziedzības grupas, ir to vadošais stāvoklis Baltijas jūras valstu reģionā, starpniecības nodrošināšana starp Krievijas Federācijas un ES dalībvalstu noziedzīgajām grupām, starptautiskā mobilitāte, vismodernāko informācijas un komunikāciju tehnoloģiju izmantošana, lieli finanšu resursi un spēcīga ietekme uz korupciju.

Visbeidzot tiek aplūkotas problēmas, kuras ir saistītas ar *vardarbības novēršanu ģimenē*, ņemot vērā 2011. gadā mainītos noteikumus un to rezultātus.

3.2.1. Ēnu ekonomikas samazināšana

Ēnu ekonomiku definē kā ekonomisko darbību, kas tiek veikta, neievērojot tiesību aktu prasības un ierobežojumus, ja šāda darbība tiek strikti regulēta un ir regulējama. Ēnu ekonomikas faktori tiek iedalīti *ekonomiskos, tiesiski administratīvos* un *sociāli psiholoģiskos*, kas ir savstarpēji cieši saistīti.¹²¹

Ēnu ekonomikas galvenie tiesiski administratīvie faktori ietver nesaprātīgi augstu tiesiskā regulējuma intensitāti, tiesību aktu nepilnības, kas ļauj izvairīties no nodokļiem, biežas tiesību aktu izmaiņas un nepareizi nodrošinātus administratīvos pakalpojumus. Ēnu ekonomikas pieaugumu ietekmē arī sociālās nodrošināšanas un nodokļu politikas pasākumu nepareiza īstenošana.

Visefektīvākie ēnu ekonomikas kontroles pasākumi varētu būt nodokļu samazināšana, nodokļu likumu stabilitātes nodrošināšana, tiesību aktu skaidrība, iespēju samazināšana tos dažādi interpretēt un sodu par likumpārkāpumiem neizbēgamība.

Lietuvā vislielākā uzmanība tiek pievērsta tieši šiem pēdējiem pasākumiem, savukārt prevencijas pasākumi ir uzskaitīti tikai *Noziedzības novēršanas un kontroles programmā 2003*. Sabiedriskās drošības attīstības programma 2015.–2025. gadam neparedz nekādus konkrētus ēnu ekonomikas kontroles pasākumus.

3.2.2. Korupcijas novēršana

Šodien „attīstoties sabiedrībai un tehnoloģijām, korupcija pieņem aizvien vairāk jaunas formas”.¹²² Korupcija ir ne tikai mūsdienu sabiedrībai un valstīm raksturīgs fenomens. Korupcijas problēma Lietuvā, salīdzinot ar ES valstīm, ir viena no visakūtākajām problēmām.

Lietuva kopā ar Horvātiju, Čehijas Republiku, Bulgāriju, Rumāniju un Grieķiju ir pieskaitāmas valstīm, kuras atpaliek „rādītājos, kas raksturo

¹²¹ Krumplytė, J. Šešēlinės ekonomikos veiksmių ir priežasčių tyrimas ekspertinio vertinimo metodų: Lietuvos atvejis. *Verslas, vadyba ir studijos*. 2009, 122. lpp.

¹²² Palidauskaitė, J. Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje. *Viešojo politika ir administravimas*. 2005., 13, 26. lpp.

korupcijas uztveri un reālo pieredzi”.¹²³ Jāatzīmē, ka kaimiņos esošā Latvija pieder pie valstu grupas ar labākiem rezultātiem kopā ar Maltu, Kipru un Īriju, kuru rezultāti būtiski neatšķiras no ES vidējiem rādītājiem.¹²⁴

Šādi dati liecina, ka Lietuvā cīņa pret korupciju tiek veikta nepareizi un nepietiekami.

*Nacionālajā drošības stratēģijā 2012 teikts, ka korupcija ir viens no galvenajiem iekšējiem draudiem, kas „grauj indivīdu un valsts legītīmas intereses, diskreditē tiesiskuma principu, mazina pilsoņu ticību demokrātiskām vērtībām, demokrātiskām institūcijām un samazina valsts pievilcību ārzemju investoru acīs”.*¹²⁵

Viens no Nacionālajā drošības stratēģijā norādītajiem uzdevumiem ir kompleksu pasākumu īstenošana cīņai pret korupciju un korupcijas novēršana, pievēršot galveno uzmanību pārskatāmības un atbildības uzlabošanai sabiedriskajā sektorā, likumdošanas procesa un lēmumu pieņemšanas atklātībai, nevajadzīgas regulēšanas novēršanai, korupcijas noziegumu izmeklēšanas mehānismu un sankciju piemērošanas uzlabošanai (stratēģija, 16.4.1. p.). Jāatzīmē arī, ka „cīņa pret korupciju tradicionāli balstās uz „trīs vaļiem”: *kriminālvajāšanu, korupcijas novēršanu un pretkorupcijas izglītību”.*¹²⁶

Lietuvas Republikas pamata tiesību akts, kas regulē korupcijas novēršanu, ir Lietuvas Republikas likums par Korupcijas novēršanu,¹²⁷ kas ir pietiekami izsmeljošs un pat pedantisks.

Eiropas Padomes Pretkorupcijas valstu grupas ziņojumā par Lietuvu teikts, ka vājo rezultātu cīņā pret korupciju galvenā problēma ir nevis tiesiskais regulējums, bet gan slikta atbildīgo institūciju darbības koordinācija. Ziņojumā uzsvērts, ka „institūcijām nevajadzētu tīkties pieņemt aizvien jaunus tiesību aktus vai papildināt esošos, bet tīkties nodrošināt, lai tiktu labi izprasti un īstenoti esošie”.¹²⁸

2015. gada vasarā tika sperts liels solis situācijas uzlabošanas virzienā – tika pieņemta Lietuvas Republikas Nacionālā pretkorupcijas programma 2015.–2025. gadam un Institūciju darbības plāns 2015.–2019. gadam.¹²⁹

¹²³ *Komisijas ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui. ES kovos su korupcija ataskaita.* Briuselis, 2014., 6.–7. lpp.

¹²⁴ *Turpat.*

¹²⁵ Lietuvas Republikos Seimo 2012 m. birželio 26 d. nutarimas Nr. XI-2131 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ pakeitimo“.

¹²⁶ Palidauskaitė, J. Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje. *Viešoji politika ir administravimas.* 2005., 13, 33. lpp.

¹²⁷ Lietuvas Republikos korupcijos prevencijos įstatymas. *Valstybės žinios.* 2002., Nr. 57-2297.

¹²⁸ *Lietuvas vertinimo ataskaita, priimta 66-ajame GRECO plenariniame posėdyje. Ketvirtasis vertinimo etapas. Parlamento narių, teisėjų ir prokurorų korupcijos prevencija.* Strasbūras, 2014., 4. lpp.

¹²⁹ Lietuvas Republikos Vyriausybės 2015 m. birželio 17 d. nutarimas Nr. 648 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 metų programos įgyvendinimo 2015–2019 metų tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo“.

Programmu attiecīgo pilnvaru ietvaros Īstenos ministrijas, Speciālais izmeklēšanas dienests, Lietuvas Republikas Ģenerālprokurora birojs, Publiskā iepirkuma aģentūra, Galvenā institūciju ētikas komisija, Lietuvas Republikas Centrālā vēlēšanu komisija, citas valsts un pašvaldību institūcijas un aģentūras. *Jāuzsver arī*, ka viens no svarīgākajiem priekšlikumiem, kas formulēts programmā, ir pasludināt par nelikumīgu korupciju privātajā sektorā.

3.2.3. Cilvēku tirdzniecības novēršana

Nacionālā noziedzības novēršanas un kontroles programma 2003 cilvēku tirdzniecību definē kā „starptautiska rakstura organizētu noziedzību, ko pasaules sabiedrība uztver kā verdzības formu un uzskata par smagu cilvēktiesību pārkāpumu”.¹³⁰ *Jāatzīmē*, ka cilvēku tirdzniecība visbiežāk notiek starp kaimiņvalstīm vai nosacīti tuvām valstīm.¹³¹

Cilvēku tirdzniecība ir būtiska problēma arī Lietuvas ģeopolitiskā stāvokļa dēļ (it īpaši kā cilvēku tirdzniecības tranzītvalsts), ņemot vērā, ka Šengenas līguma zonā ir iespējams bez ierobežojumiem šķērsot valstu robežas. Tādēļ 61% Eiropas cilvēku tirdzniecības upuru nāk no Balkāniem un bijušās Padomju Savienības valstīm, tostarp no Lietuvas.¹³²

Kā uzsvērts Sabiedriskās drošības attīstības programmā 2015.–2025. gadam, daudzdimensiju fenomens prasa koordinētus nacionālos un starptautiskos pasākumus; to efektivitāti jānodrošina cīņas pret cilvēku tirdzniecību koordinācijas mehānismam, īpašu uzmanību pievēršot riska grupām (piemēram, bērnumam audzēkņiem, apvidu ar augstu bezdarba līmeni iedzīvotājiem un tml.).¹³³

Tā kā institūciju, kuras ir atbildīgas par cīņu pret cilvēku tirdzniecību, ir daudz, sekmīgu šī noziedzīgā procesa novēršanu lielā mērā ietekmē pareiza institucionālo darbību koordinācija.

Lai šo plašo cilvēku tirdzniecības problēmu risinātu pareizā veidā, palīdzībai, kas tiek sniegta upuriem, un aizsardzības pasākumiem jābūt integrētiem un ir jāpapildina vienam otru, neaprobežojoties ar nodarījuma kriminalizēšanu un striktas kriminālatbildības noteikšanu. Īpaši svarīgi ir parakstīt sadarbības līgumus, lai izstrādātu stratēģijas, programmas un plānus, sakarā ar ko var tikt norīkoti nacionālie koordinatori un izveidotas

¹³⁰ Lietuvas Republikas Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 „Dēļ Nacionālās nosaukumu prevencijas ir kontrolēs programmas patvirtinimo“.

¹³¹ Global Report on Trafficking in Persons. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2014., 27. lpp.

¹³² The Globalization of Crime. A Transnational Organized Crime Threat Assessment. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2010., 3. lpp.

¹³³ Lietuvas Republikas Seimo 2015 m. gegužēs 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dēļ viešojo saugumo plētros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. TAR. 2015-05-13, Nr. 7293.

koordinācijas grupas un komisijas.¹³⁴ Lai koordinētu cīņu pret cilvēku tirdzniecību, var tikt izveidotas īpašas institūcijas.

Kā piemēru var minēt Austrijas Federālās valdības 2004. gadā organizēto institūciju grupu, kuras galvenais uzdevums ir nacionālā plāna cīņai pret cilvēku tirdzniecību izstrādāšana, uzraudzīt tā īstenošanu un sniegt atskaites.¹³⁵ Analogiskas komisijas darbojas ne tikai Rietumeiropā, bet arī Austrumeiropas valstīs, *piemēram*, Bulgārijā, kur 2004. gadā tika izveidota nacionālā komisija cīņai pret cilvēku tirdzniecību.¹³⁶

Arī *Latvijā* ir izstrādātas programmas cīņai pret cilvēku tirdzniecību ar mērķi veikt situācijas izpētes analīzi, izstrādāt tiesību aktus cīņai pret cilvēku tirdzniecību un īstenot profilakses pasākumus. Par lielākās daļas uzdevumu pildīšanu ir atbildīga Iekšlietu ministrija. 2010. gada 3. martā ar premjerministra rīkojumu Nr. 77 tika izveidota nacionālā institūciju koordinācijas grupa cilvēku tirdzniecības novēršanas programmas īstenošanai; tās kompetence ietver institūciju un organizāciju darbību koordinēšanu un informācijas apmaiņas nodrošināšanu.¹³⁷ Latvijas Republikas Ministru kabinets 2014. gada 14. janvārī apstiprināja Iekšlietu ministrijas izstrādāto Nacionālo stratēģiju cilvēku tirdzniecības novēršanai 2014.–2020. gadā, kas cīņas pret cilvēku tirdzniecību nodrošināšanai paredz 39 pasākumus, tostarp informācijas kampaņas, izglītošanu, kvalifikācijas uzlabošanu un palīdzības sniegšanu upuriem. *Vienlaikus jāatzīmē*, ka Lietuvā nevienā tiesību aktā nav paredzēta cilvēku tirdzniecības novēršanas koordinēšanas sistēma, un nav norādīts, ka sistēmai jābūt organizētai; tādēļ šis process joprojām ir fragmentārs un drīzāk vērst uz cīnīšanos ar sekām nekā uz cēloņu novēršanu.¹³⁸

3.2.4. Vardarbības novēršana ģimenē

2011. gadā pēc likuma „Par aizsardzību pret vardarbību ģimenē” pieņemšanas, kura mērķis ir aizsargāt cilvēkus no vardarbības ģimenē, kas sabiedrībai nodarītā kaitējuma dēļ ir pieskaitāms pie sabiedriski nozīmīgiem nodarījumiem, nekavējoties reaģējot uz draudu rašanos, veicot preventīvus pasākumus un nodrošinot piemērotu palīdzību, vardarbības ģimenē kontrole ir efektīvi nostiprināta.

Šis likums detalizēti regulē aizsardzības sistēmu pret vardarbību ģimenē, balstoties uz šādiem principiem: sadarbība, līdzdalība, vispusīgums, pieejamība un kvalitāte, solidaritāte, piemērotība, koordinācija, likumība, cilvēka tiesību un brīvību aizsardzība, proporcionalitāte, cilvēcība, taisnīgums, efektivitāte,

¹³⁴ Sirgedienē, R. *Kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo problemas administracinėje teisėje*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014., 12. lpp.

¹³⁵ *Turpat.*, 76. lpp.

¹³⁶ *Turpat.*, 78. lpp.

¹³⁷ *Turpat.*, 86. lpp.

¹³⁸ *Turpat.*, 12. lpp.

objektivitāte un lietderīgums; krimināllikums ir atbilstoši izmainīts, pastiprinot pozitīvi vērtējamo nosacījumu, saskaņā ar kuru vainīgais tiek uzskatīts par atbildīgu neatkarīgi no upura gribas. Šādu aizsardzību pamato fakts, ka „vardarbība eksistē ģimenē, kurai ir jārada apstākļi integritātei un drošības aizsardzībai” (...) ar nosacījumu, ka vardarbība ģimenē ir īpaši bīstams nodarījums, kas mēģina apdraudēt tādas tiesiskus labumus kā dzīvība, drošība, īpašums, ģimenes gods; tādēļ, šādos apstākļos indivīdam ir īpašas tiesības gaidīt aizsardzību pret šādu labumu apdraudējumu”.¹³⁹

Pēc likuma „Par aizsardzību pret vardarbību ģimenē” pieņemšanas nacionālajā likumā ir iestrādāts reglamentējošs modelis labākai aizsardzībai pret vardarbību ģimenē. Tomēr vardarbības ģimenē latentums joprojām ir visai augsts.

4. SABIEDRISKĀS DROŠĪBAS NODROŠINĀŠANA VALSTS TERITORIJAS ROBEŽU LĪMENĪ

Lietuvas ģeopolitiskais novietojums nosaka nepieciešamību nodrošināt valsts robežu ar spēcīgu apsardzi. Kā teikts Sabiedriskās drošības attīstības programmā 2015.–2025. gadam, viens no galvenajiem sabiedriskās drošības riska faktoriem valsts robežai ir nelegālā migrācija.

Bez šaubām, kvalitatīva valsts robežas aizsardzība nespēj ietekmēt šos procesus, bet tā var lielā mērā ierobežot to negatīvās sekas, piemēram, kontrolējot nelegālās migrācijas plūsmas un stiprinot ES ārējās robežas aizsardzību. Kā norādīts Sabiedriskās drošības attīstības programmā, pašlaik tikai deviņos Lietuvas robežkontroles punktos kravas automobiļu, pārvadājamo kravu un konteineru pārbaudīšanai tiek izmantotas rentgena kontroles sistēmas. To izmantošana ir jāpaplašina, lai paaugstinātu muitas apskates procedūru efektivitāti.¹⁴⁰

Aplūkojot sabiedriskās drošības nodrošināšanas problēmas valsts robežas aizsardzības jomā, ir lietderīgi pievērst uzmanību valsts robežas un pierobežas administratīvi tiesisko režīmu galvenajām tendencēm, galveno institūciju, kuras ir atbildīgas par valsts robežas aizsardzību, tas ir, Iekšlietu ministrijas valsts robežapsardzes dienesta darbības īpatnībām, kā arī valsts robežapsardzes galvenajai prioritātei – ES ārējās robežas aizsardzībai.

¹³⁹ Michailovič, I. Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai. *Teisė*. 2012., 82, 32. lpp.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužės 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dėl Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. *TAR*. 2015-05-13, Nr. 7293.

4.1. Sabiedriskās drošības draudu aspekti nacionālās robežas aizsardzības jomā

Pēc neatkarības atjaunošanas, Lietuvas piekļūšanas NATO struktūrai, Eiropas Savienībai un Šengenas zonai ir nepieciešams veikt vairākus nozīmīgus un konkrētus pasākumus, lai izveidotu jaunas uz drošības un starptautiskās sadarbības problēmu orientētas un jaunajiem izaicinājumiem pielāgotas par nacionālo drošību atbildīgās institūcijas un aģentūras. Jaunajā realitātē valsts robežu drošība un to aizsardzība nav zaudējusi tās teorētiskā un praktiskā nozīmīguma vērtību.¹⁴¹

Robežas sargāšana uzliek Lietuvai ļoti atbildīgu uzdevumu nodrošināt visu EŠ dalībvalstu drošību pret iespējamiem draudiem, ko Eiropas Savienības teritorijā rada nevēlamas personas un preces, un vienlaikus uzturēt labas kaimiņu attiecības ar valstīm, kuras ir palikušas ārpus Savienības. Lietuvas robeža ir aizsargāta visā tās garumā, īpašu uzmanību pievēršot jūras robežai, jūras un sauszemes pierobežas daļām kas saskaras ar Krievijas Federāciju un Baltkrievijas Republiku, kas savukārt ir Eiropas Savienības un Šengenas zonas ārējā robeža.

Galveno lomu Lietuvas nacionālās drošības sistēmā kopumā un sabiedriskās drošības stiprināšanas procesā konkrēti spēlē robežsardzes dienests, nodrošinot efektīvu valsts robežas aizsardzību un veicot pierobežas satiksmes kontroli atbilstoši valsts drošības interesēm. Svarīga tendence ir ārzemju migrantu (trešo valstu valstspiederīgo) uzraudzība un kontrole valsts teritorijā.¹⁴²

Citi dienesti – kas palīdz nodrošināt tiesības uz robežu aizsardzību un īstenot robežkontroli – robežas drošības vadības sistēmā pilda augstākas prioritātes lomu. Pat, ja policisti neveic darbības, kas ir tieši saistītas ar robežas sargāšanu un robežkontroli, viņi nodarbojas ar pārrobežu noziedzību un citiem pārkāpumiem, kas bieži ir labi izplānoti un organizēti. Viņu darbu var atvieglot koordinēta un labi organizēta tiesībaizsardzības aģentūru sadarbība ar robežsargiem un muitas dienestiem, nodokļu iestādēm un ārzemju partneriem.¹⁴³

Jebkādi valsts robežas pārkāpumi un ar tiem saistīti noziegumi drošības draudu katalogā ieņem prioritāru vietu. *Šajā sakarībā* noziegumu skaits, salīdzinot ar citiem gadiem, ir ievērojami samazinājies. Nosprausto mērķu sasniegšana un sadarbība ar kaimiņvalstīm un Iekšlietu ministrijas Valsts

¹⁴¹ Tumulavičius, V.; Chistov, I. National Security: the New Tasks and Challenges for Lithuania. Meandry Wspolpracy sieciowej w Europie Środkowej i Wschodniej. Pod redakcją Sławomira Partyckiego. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2014., 83. lpp.

¹⁴² *Turpat.*

¹⁴³ *Turpat.*, 84. lpp.

Robežsardzes dienestu ir devusi labus rezultātus Kaļiņingradas tranzīta kontroles jomā.¹⁴⁴

4.2. Valsts robežas un pierobežas zonas administrēšanas sistēmas uzlabošana

Valsts robežsardzes administratīvi tiesiskais režīms sastāv no konstitucionālām un tiesiskām normām un administratīvi tiesiskā režīma tiesiskā pamatojuma identificēšanas. Valsts robežsardze ir balstīta arī uz starptautiskajām tiesiskajām normām, starptautisko likumu vispārējiem principiem un valsts iekšējiem tiesību aktiem, kas regulē valsts robežsardzes subjektu darbības. Valsts robežsardzes administratīvi tiesiskais režīms sastāv no tiesisko pasākumu kopuma, tiesisko aktu īstenošanas valsts robežsardzes jomā nodrošināšanas un no materiālās apgādes juridiskā mehānisma, kas paredzēts valsts robežsardzes administratīvi tiesiskā mehānisma funkcionēšanai.

Valsts robežsardzes tiesiskais režīms nodrošina, ka personas ievēro valsts robežas un pierobežas tiesiskos režīmus un robežkontroles punktu darbības noteikumus. Valsts robežsardzes administratīvi tiesisko režīmu var iedalīt valsts robežas, pierobežas un robežkontroles punktu tiesiskajos režīmos.

Lietuvus Republikas konstitūcija nesatur nevienu pantu, kas attiektos uz Valsts robežsardzi, izņemot vispārējās normas, kuras regulē valsts teritorijas integritāti un nedalāmību.¹⁴⁵ Galvenais tiesību akts, kas regulē Valsts robežsardzi, ir likums par valsts robežu un tās aizsardzību.¹⁴⁶

Analizējot likuma „Par valsts robežu un tās aizsardzību” nosacījumus, jāpievērš uzmanību faktam, ka tie nav izsmeltoši; tajos ir raksturotas tikai galvenās koncepcijas un par robežas sargāšanu atbildīgo institūciju kompetences. Ir jāuzsver, ka aplūkojamais likums ir pieņemts 2000. gadā, kad Lietuvas Republika nebija nedz NATO, nedz ES dalībvalsts.

Ir acīmredzams, ka likuma pieņemšanas laikā ar valsts robežas sargāšanu saistītās aktualitātes un problēmas ir bijušas pilnīgi atšķirīgas. Likums, protams, tika labots vairāk nekā vienu reizi, pārskatīts un saskaņots ar starptautiskajiem un ES tiesību aktiem, *tostarp* arī ar Šengenas konvenciju. Tomēr biežie likuma labojumi un korekcijas nosaka tā fragmentāro raksturu, un tādēļ nav atrisināta tā neatbilstība laikmeta ģeopolitiskajām tendencēm. Patiesībā Valsts robežsardzes likums regulē visai lielu skaitu nosacījumu, kas attiecas uz valsts robežas sargāšanu¹⁴⁷, plašāk aprakstot šīs institūcijas pilnvaras. Tomēr šāda

¹⁴⁴ Tumalavičius, V.; Chistov, I. National Security: the New Tasks and Challenges for Lithuania. Meandry Wspolpracy sieciowej w Europie Środkowej i Wschodniej. Pod redakcją Sławomira Partyckiego. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2014., 91. lpp.

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000., Nr. 42-1192.

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000., Nr. 92-2848.

tiesiskā regulējuma izvēle ir diskutabla – abu tiesību aktu redzesloks ir salīdzinoši mazs, no kā izriet loģisks secinājums, ka tos abus būtu nepieciešams apvienot vienā likumā par valsts robežu un tās aizsardzību, kas saturētu visus principiālos noteikumus, kuri regulē valsts robežas un pierobežas administratīvi tiesiskos režīmus, noteikti papildus paredzot mūsdienu tendences, kas atbilst robežas aizsardzības prioritārām tendencēm (it īpaši attiecībā uz ES ārējās robežas aizsardzību) un mērķiem.

4.3. Valsts robežsardzes dienesta darbības uzlabošanas tendences

Nacionālās drošības pamatu likums nosaka, ka Valsts robežsardzes dienesta uzdevums ir īstenot valsts robežas sargāšanu uz zemes, jūrā, Kuršu kāpās un pierobežas iekšzemes ūdeņos, kā arī pārrobežu kontroli, lai novērstu un regulētu pierobežas incidentus. Robežsardzes dienesta (RSD) statuss, struktūra, funkcijas, organizatoriskie pamati, finansējums, kā arī tiesības un pienākumi ir norādīti likumā par valsts robežsardzes dienestu.¹⁴⁸

Lietuva ir kļuvusi par Šengenas zonas robežvalsti, un tādēļ ir jāpastiprina tās ārējās robežas kontrole. *Piemēram*, kā apgalvo J.Baltrūniene un G.Šarauskas, „pēc Lietuvas kļūšanas par ES dalībvalsti, kontrabanda kā sociāls fenomens nav izzudusi, bet tās mērogs kopš robežas liberalizācijas sākuma (...) ir ievērojami palielinājies”.¹⁴⁹ Tādēļ, kā apgalvo V.Andrejevas, „Lietuvas dalība Eiropas Savienībā prasa, lai ārējās robežas aizsardzību un pārrobežu pārbaudes veiktu īpaši apmācīts personāls”.¹⁵⁰ Tāpēc pašlaik lielāku uzmanību tiek mēģināts veltīt RSD augstskolas absolventu nodarbināšanai un studiju kvalitātes uzlabošanai. Ir jācenšas paaugstināt arī jau strādājošo RSD virsnieku kompetenci.¹⁵¹

Pastāv nepieciešamība mainīt RSD darbības tiesisko regulējumu, drīzāk nosakot RSD darbību likumā par valsts robežu un tās aizsardzību, nekā atsevišķā likumā par valsts robežsardzes dienestu, paredzot likumā RSD stratēģiskos mērķus un uzdevumus (*tostarp* ES ārējās robežas aizsardzības prioritāti); jāpielāgo likuma normas un RSD noteikumi, tiecoties panākt, lai noteikumi mehāniski neatkārtotu likuma normas, bet regulētu tās RSD darbības problēmas, kuru regulēšana tiesību līmenī ir nelietderīga.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000., Nr. 92-2848.

¹⁴⁹ Baltrūniene, J.; Šarauskas, G. Kontrabandinių nusikalstamų veikų kriminalistinė charakteristika ir praktiniai šių nusikalstamų atskleidimo aspektai Lietuvoje. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*. 2011. (6), 49. lpp.

¹⁵⁰ Andrejevas, V. Būsimų pasieniečių įdarbinimo problemos. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*. 2012., 7. 23. lpp.

¹⁵¹ *Turpat.*, 28. lpp.

4.4. Eiropas Savienības ārējās robežas aizsardzības uzlabošanas tendences

Personu un preču brīva pārvietošanās ES telpā, droša un ātra personu un preču pārvietošanās pāri ES ārējām robežām ir viens no ES sociālekonomiskā modeļa stūrakmeņiem, kas jāsaista „ar pastāvīgu nepieciešamību uzlabot normatīvo vidi un institucionālo pamatu”.¹⁵² Kā apgalvo S. Greičius un D. Seniutiene, „atteikšanās no pārrobežu pārbaudēm uz iekšējām robežām neizbēgami nozīmē gan nacionālās, gan sabiedriskās drošības deficītu, jo dalībvalstis zaudē svarīgu instrumentu, kas ļauj kontrolēt un identificēt personas, kuras šķērso valsts iekšējās robežas”.¹⁵³ Kā uzver A. Kuksaite, „ārējām robežām kļūstot par iekšējām robežām, kardināli ir izmainījusies drošība”.¹⁵⁴ Tādēļ šim drošības deficītam ir paredzēta noteikta kompensējoša sistēma, kurā ir iekļautas noteiktas kontroles prasības, mērķi, principi, mehānismi un par iekšējo drošību atbildīgo institūciju ciešākas sadarbības formas.¹⁵⁵

Viens no Sabiedriskās drošības attīstības programmas 2015.–2025. gadam prioritāriem uzdevumiem ir nodrošināt efektīvu ES ārējās robežas kontroli, kā arī novērst nelegālo migrāciju un nelegālo starptautisko tirdzniecību.¹⁵⁶ Visi šī mērķa aspekti ir neatņemami un cieši saistīti; tāpēc var teikt, ka paredzēto mērķi ir iespējams sasniegt tikai, izmantojot kompleksus pasākumus. Programma nosaka arī galvenos uzdevumus šī mērķa īstenošanai.

2013. gada beigās ES sāka darboties Eiropas robežu uzraudzības sistēma (*EUROSUR*), kas paredzēta ES dalībvalstīm un Eiropas aģentūrai operatīvās sadarbības vadībai uz Eiropas Savienības dalībvalstu ārējām robežām (*FRONTEx*) ar mērķi nodrošināt informācijas apmaiņu un kopēju sadarbību nelegālās migrācijas un transnacionālo noziegumu identificēšanai un novēršanai.

Valsts robežsardzes dienestam *ar valdības lēmumu*¹⁵⁷ ir nozīmēts kopā ar Nacionālās koordinācijas centru, kura uzdevums ir koordinēt darbības, sadarboties ar visām institūcijām, kas ir atbildīgas par ES dalībvalstu ārējo robežu uzraudzīšanu, kā arī ar citiem nacionālajiem koordinācijas centriem, *FRONTEx* un *EUROSUR* ietvaros nodrošināt informācijas apmaiņu ar šīm

¹⁵² *Veiksmīga ES išorēs sienu apsauga kaip Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai prioritetas ES iniciatyvų ir Lietuvos interesų kontekste. Tyrimo ataskaita.* Europos Sąjunga, 2012., 6. lpp.

¹⁵³ Greičius, S.; Seniutiene, D. Šengeno konvencijos įtaka Lietuvos sienų apsaugos organizavimui. *Jurisprudencija.* 2005., 73(65), 77. lpp.

¹⁵⁴ Kuksaitė, A. Europos Sąjungos vidinių sienų saugumą didinančios priemonės. *Jurisprudencija.* 2007., 10(100), 48. lpp.

¹⁵⁵ Greičius, S.; Seniutiene, D. Šengeno konvencijos įtaka Lietuvos sienų apsaugos organizavimui. *Jurisprudencija.* 2005., 73(65), 78. lpp.

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužės 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dėl Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. *TAR.* 2015-05-13, Nr. 7293.

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. gegužės 22 d. nutarimas Nr. 444 „Dėl Nacionalinio koordinavimo centro paskyrimo ir įgaliojimų suteikimo“.

institūcijām. ES ārējo robežu kontroles stiprināšanai ir nepieciešams izmantot šīs sistēmas sniegtās iespējas.¹⁵⁸

5. SABIEDRISKĀS DROŠĪBAS NODROŠINĀŠANA SATIKSMES DROŠĪBAS JOMĀ

Balstoties uz pēdējos desmit gados veikto iedzīvotāju aptauju datiem, kā viens no valsts būtiskākajiem sabiedriskās drošības izaicinājumiem ir norādīta satiksmes drošības problēma. 2014. gadā Lietuvā tika reģistrēti 3325 ceļu satiksmes negadījumi, kuru rezultātā 265 cilvēki ir gājuši bojā un 3889 ir ievainoti.¹⁵⁹ Saskaņā ar *Eurostat* rīcībā esošajiem datiem, salīdzinot Lietuvas un citu ES valstu rādītājus, ir acīmredzams, ka situācija mūsu valstī joprojām ir viena no sliktākajām: 2014. gadā pēc bojā gājušo skaita Lietuvu apsteidza tikai Latvija; līdzīga situācija bija Rumānijā un Bulgārijā.¹⁶⁰ Tas viss liecina, ka ir nepieciešams meklēt jaunus vispusīgus veidus, lai uzlabotu situāciju uz ceļiem.

Lietuvas Republikas valdības programmā 2012.–2016. gadam satiksmes drošības nodrošināšana valstī ir norādīta kā prioritārs uzdevums. Satiksmes drošība ir saistīta ar satiksmes negadījumiem, jo satiksmes drošības nodrošināšanu uzskata par darbību „kas ir vērsta uz ceļu satiksmes negadījumu novēršanu un to seku mazināšanu”.¹⁶¹

Kā raksta S. Dainauskas un I. Brazukienē, tradicionāli tiek izšķirti četri satiksmes negadījumu faktori: *cilvēka faktors, transportlīdzeklis, ceļš un apkārtējā vide*. Daži autori papildus izdala piekto faktoru – sabiedrību *pašu par sevi*.¹⁶² Tomēr cilvēka faktors visbiežāk ir fatāls: „cilvēks sistēmā „satiksmes dalībnieks–transportlīdzeklis–ceļš” ir visvājākais posms; tas ir, lielāko daļu satiksmes negadījumu izraisa cilvēka darbības”.¹⁶³

Daži sociologi par Lietuvas lielā negadījuma līmeņa galveno cēloni uzskata *agresīvas sabiedrības* koncepciju, kas „paredz agresīvu uzvedību uz ceļiem un ir saistīta ar vērtību krīzi, nabadzību, ekonomisko un sociālo nevienlīdzību”.¹⁶⁴ Šo sastāvdaļu ietekme uz drošu satiksmi ir vienādi svarīga un ir atkarīga no valsts ekonomikas, valsts piešķirtā finansējuma, iedzīvotāju

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. gegužēs 7 d. nutarimas Nr. XII-1682 „Dėl Viešojo saugumo plėtros 2015–2025 metų programos patvirtinimo“. *TAR*. 2015-05-13, Nr. 7293.

¹⁵⁹ Vileikienė, E. *Ataskaita apie viešojo saugumo būklę Lietuvoje 2005–2014 metais*. Vilnius: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2015., 41. lpp.

¹⁶⁰ *Turpat.*, 47. lpp.

¹⁶¹ Daukšaitė, I. Kelių transporto priemonių vairavimas esant vairuotojams neblaiviams: ar reikalinga plėsti baudžiamosios atsakomybės ribas? *Teisės problemos*. 2014., 4(86), 30–31. lpp.

¹⁶² Dainauskas, S.; Brazukienė, I. Lietuvos automobilių kelių avaringumo teritorinė analizė. *Geografija*. 2013., 49(1), 84. lpp.

¹⁶³ *Turpat.*

¹⁶⁴ *Turpat.*, 85. lpp.

kultūras, viņu izpratni par drošu satiksmi, kā arī valsts un sabiedrisko iestāžu pieeju satiksmes drošības jautājumam risināšanā.¹⁶⁵

5.1. Mūsdienu satiksmes drošības tiesiskā regulējuma sistēma

Ceļu satiksmes nodrošināšana būtībā tiek regulēta, īstenojot tiesību aktus. Kā atzīmē S. Greičius un K. Vitkauskas, „vietējo varas institūciju pieņemtie lēmumi, ko ir apstiprinājusi valdība, nespējot garantēt pietiekamu to darbības leģitimitāti, ir ierobežojuši tiesību normu īstenošanas iespējas un neietver visu satiksmes sistēmu veidojošo pušu tiesisko regulējumu, un tādēļ nav izveidojuši pietiekamu tiesisko struktūru, uz kuras bāzes visās profilaktiskā darba tendencēs būtu iespējams vispusīgi risināt drošas satiksmes problēmas”.¹⁶⁶

Situācija mainījās pēc 2000. gada, kad tika pieņemti likumi, kas regulē satiksmes sistēmas atsevišķas daļas.

Satiksmes drošības ieviešanas tiesiskā bāze. ES līmenī jāpiemin *direktīva 2015/413/ES*, kas rada labvēlīgākus apstākļus pārrobežu informācijas apmaiņai par ceļu satiksmes pārkāpumiem, kuri saistīti ar satiksmes drošību. Šīs direktīvas mērķis ir uzlabot ceļu satiksmes drošību ES un nodrošināt sankciju piemērošanu par citā dalībvalstī notikušiem ceļu satiksmes pārkāpumiem. Direktīva attiecas uz šādiem ceļu satiksmes pārkāpumiem: atļautā ātruma pārsniegšana, braukšana, atrodoties psihotropo vielu ietekmē, ceļa zīmju neievērošana utt.¹⁶⁷

Nacionālās drošības pamatu likumā¹⁶⁸ *ceļu satiksmes drošība* ir norādīta kā viena no sabiedriskās drošības politikas prioritātēm; tajā ir norādīts, ka valsts institūcijām ir jāveic efektīvi pasākumi, lai nodrošinātu ceļu satiksmes drošību un garantētu finansējumu šādu pasākumu īstenošanai, nepieciešamās tiesiskās bāzes izveidošanai, valsts institūciju, privātpersonu un uz ceļu satiksmes negadījumu skaita samazināšanu vērsto pasākumu organizēšanai un koordinēšanai.

Lietuvas Republikas *likuma par transporta darbības principiem 4. pants*¹⁶⁹ nosaka, ka transporta administrēšanu no valsts puses veic valdība, Transporta un sakaru ministrija un pašvaldības institūcijas.

Lietuvas Republikas *ceļu likumā*¹⁷⁰ drošas satiksmes nodrošināšana tiek saprasta kā transporta infrastruktūra. Tomēr visplašāk drošas satiksmes

¹⁶⁵ Tumas, V.; Čigrin, V. Kelių eismo saugumo užtikrinimo ypatumai. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*. 2010., 4, 269. lpp.

¹⁶⁶ Greičius, S.; Vitkauskas, K. Kelių policijos vykdomo prevencinio darbo poveikis eismo saugumui. *Jurisprudencija*. 2002., 35(27), 48.–49. lpp.

¹⁶⁷ Direktīva 2015/413/ES. Pieejams internetā: www.policija.lt/index.php?id=22826.

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas (suvestinė redakcija nuo 2014-10-29). *Valstybės žinios*. 1997., Nr. 2-16.

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos transporto veiklos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1991., Nr. 30-804.

¹⁷⁰ Lietuvos Respublikos kelių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000., Nr. 101-4492.

nodrošināšanu regulē ar īpašu likumu – *Ceļu satiksmes drošības likumu*.¹⁷¹ Taču ir jāatzīmē, ka šis likums regulē tikai satiksmes drošības ieviešanas pamata vadlīnijas; nav reglamentēti pat konkrēti drošības pasākumi – tas ir atstāts likuma īstenošanas tiesību aktu pārziņā.

Vissvarīgākais likuma īstenošanas tiesību akts satiksmes drošības ieviešanas jomā, bez šaubām, ir *ceļu satiksmes noteikumi*¹⁷² (turpmāk CSN). CSN ievieš ne tikai konkrētus noteikumus, kas satiksmes dalībniekiem jāievēro, lai nodrošinātu ceļu satiksmes drošību, bet arī uzliek pienākumu satiksmes dalībniekiem savu uzvedību balstīt uz savstarpēju cieņu un piesardzību.

Valdības 2015. gada 13. aprīļa lēmums „Par transportlīdzekļu tehniskā stāvokļa kontroles uz Lietuvas Republikas ceļiem apstiprināšanu” ir ceļu satiksmes nodrošināšanai svarīgs lēmums.¹⁷³ Šo noteikumu uzdevums ir nodrošināt transportlīdzekļu drošību un organizēt to kontroli uz ceļiem.

Dažus šaurākus ceļu satiksmes drošības ieviešanas aspektus regulē Lietuvas policijas ģenerālkomisāra pavēles.¹⁷⁴

Uzmanība jāpievērš faktam, ka ceļu satiksmes drošību regulē daudzi īstenojošie tiesību akti; tādēļ rodas šaubas par to sistemātisku pieeju un savietojamību.

5.2. Satiksmes drošības ieviešanas institūciju darbības organizācijas problēmas

Ceļu satiksmes drošības likums regulē satiksmes drošības ieviešanas institucionālo struktūru. Likuma 7. pants ir licis valdībai formulēt valsts politiku saistībā ar satiksmes drošības ieviešanu un apstiprināt nacionālo satiksmes drošības programmu un tās ieviešanas pasākumu plānu. Valsts politikas īstenošanu saistībā ar ceļu satiksmes drošības ieviešanu kontrolē pastāvīgā Valsts satiksmes drošības komisija. Šīs funkcijas ir deleģētas arī dažādām ministrijām un to pilnvarotām institūcijām.

Transporta un sakaru ministrijai vai tās pilnvarotām institūcijām būtībā ir jāaptver ceļu infrastruktūras uzlabošana un transportlīdzekļu atbilstības tehniskajām prasībām nodrošināšana, satiksmes dalībnieku izglītošana un vadītāju apmācības procedūras identificēšana.

¹⁷¹ Lietuvas Republikos saugaus eismo automobiļu keliais įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000., Nr. 92-2883.

¹⁷² Lietuvas Republikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 11 d. nutarimas Nr. 1950 „Dėl Kelių eismo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003., Nr. 7-263.

¹⁷³ Lietuvas Republikos Vyriausybės 2005 m. balandžio 13 d. nutarimas Nr. 403 „Dėl Kelių transporto priemonių techninės būklės kontrolės Lietuvas Republikos keliuose taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2005., Nr. 49-1627.

¹⁷⁴ Lietuvas policijos generalinio komisaro 2015 m. rugsėjo 24 d. įsakymas Nr. 5-V-851 „Dėl vairuotojų pažymėjimų paėmimo ir perdavimo“, 2015 m. rugsėjo 28 d. įsakymas Nr. 5-V-858 „Dėl Vidutinio važiavimo greičio nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Sociālās drošības un darba ministrijai vai tās pilnvarotām institūcijām jāidentificē personas, kuras ir tiesīgas izmantot zīmi „Invalīds”, un procedūru stāvvietu kartes un dokumenta, kas apstiprina zīmes „Invalīds” lietošanas tiesības, izsniegšanu invalīdiem.

Veselības ministrija vai tās pilnvarotas institūcijas nosaka vadītāju veselības pārbaūžu prasības un procedūras, satiksmes dalībnieku apmācību procedūru saistībā ar pirmās medicīniskās palīdzības sniegšanu, nosaka veselības problēmas, kuru dēļ tiek ierobežotas vai anulētas tiesības vadīt noteiktu kategoriju transportlīdzekļus.

Izglītības un zinātnes ministrijas funkcijas šajā jomā aptver obligāto satiksmes drošības pamatu apmācības organizēšanu izglītības iestādēs un bērnu apmācības, kuru gaitā tiek iegūtas drošas velosipēda vadīšanas iemaņas.

Saīdzinoši plašas funkcijas ir *Iekšlietu ministrijai*: noteikt motorizēto transportlīdzekļu vadītāju zināšanu pārbaudes nosacījumus un procedūru; vākt motorizēto transportlīdzekļu vadītājiem izsniegto vadītāja apliecību datus; noteikt vadītāja apliecību izsniegšanas, anulēšanas un vadītāja tiesību atjaunošanas procedūras utt.

Vienlaikus *Zemkopības ministrijas* pilnvaras aptver problēmas, kas saistītas ar traktoru un pašgājēju mašīnu satiksmi, vadītāju apmācību un tehniskām pārbaudēm.

Noteiktas funkcijas ir deleģētas arī *vietējo pašvaldību vadītājiem*, kam ir: *jāapstiprina* pašvaldības satiksmes drošības programmu, *jāizveido* pašvaldības satiksmes drošības komisiju no pašvaldības institūciju un pie pašvaldības esošo valsts pārvaldes institūciju pārstāvjiem, nevalstiskajām organizācijām un *jāapstiprina* tās noteikumus; *jārisina* satiksmes organizācijas jautājumus pilsētās un lauku apvidos uz vietējās nozīmes ceļiem; *jāīsteno* izglītojošo apmācību pasākumus satiksmes drošības jomā utt.

Lietuvas Ceļu policijas darbība tiks aplūkota atsevišķi. Lietuvas Ceļu policija ir specializēta policijas institūcija, kuras mērķis ir Policijas ģenerālkomisāram piešķirto pilnvaru ietvaros kopā ar Iekšlietu ministrijas Policijas departamentu pārstāvēt policiju valsts satiksmes sistēmā, nodrošināt satiksmes uzraudzību uz Lietuvas Republikas ceļiem, kā arī pildīt citas speciālas funkcijas, kas tiek deleģētas saskaņā ar citiem tiesību aktiem valsts līmenī un uz neteritoriālā principa pamata.¹⁷⁵

Jāatzīmē, ka Ceļu policijai ir uzdotas daudzas un dažādas funkcijas, tostarp dažas nedaudz negaidītas, *piemēram*, kontrolēt Krievijas Federācijas pilsoņu tranzītu Lietuvas Republikā un nelegālo migrāciju uz ES; īstenot korupcijas novēršanas pasākumus; savu pilnvaru robežās piedalīties komisiju un darba grupu darbā utt. Pārskatot Ceļu policijas dienestam uzdotās funkcijas, ir uzkrītoša to pārpilnība un pārklāšanās ar citām institūcijām. Turklāt dažas

¹⁷⁵ Lietuvos kelių policijos tarnyba. Pieejams internetā: www.lkpt.lt/lt/veikla/.

funkcijas patiesībā ir identiskas, bet tikai pasniegtas atšķirīgā veidā; tādēļ šādus noteikumus ir jāpārskata, izņemot no likuma teksta pārmērīgos noteikumus.

5.3. Satiksmes negadījumu samazināšanas komplekso pasākumu sistēmas īstenošana

Galvenais tiesību akts, kas aplūko satiksmes negadījumu skaita samazināšanas kompleksos pasākumus, ir 2011. gadā pieņemtā Nacionālā ceļu satiksmes attīstības programma 2011.–2017. gadam.¹⁷⁶ Šī programma ir izvirzījusi, iespējams, pārāk ambiciozu mērķi – sekmēt ceļu drošības vīzijas īstenošanu tā, lai Lietuvā neviens ceļa lietotājs neietu bojā vai negūtu smagas traumas. Turklāt vēl viens mērķis ir panākt, lai, uzlabojot ceļu satiksmes drošības situāciju, Lietuva tiktu minēta starp tām desmit Eiropas Savienības dalībvalstīm, kurās ir vislabākie rezultāti attiecībā uz ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušajiem ceļa lietotājiem uz miljons iedzīvotājiem (vai arī ne vairāk par 60 ceļu satiksmes negadījumos bojā gājušiem uz miljons iedzīvotājiem). Tālāk programmā ir noteiktas prioritātes atbilstoši sasniedzamajiem mērķiem.

Minētās prioritātes ir šādas: *droša ceļu satiksmes dalībnieku uzvedība; droši ceļi; droši transportlīdzekļi; ātra un kvalificēta pirmā palīdzība ceļu satiksmes dalībniekiem; modernas informācijas tehnoloģijas.*

Jāatzīmē, ka, saprātīgi pamatojot katru izvirzīto mērķi, programmai ir izvēlēta visai moderna un lietderīga metode. Raugoties no otras puses, nav izdevies izvairīties no pārāk abstraktiem uzdevumiem, kuru sekmīgu īstenošanu nav iespējams izmērīt.

Programmā ir akcentēts arī ceļu satiksmes dalībnieku kontroles svarīgums. Tiek uzsvērts, ka ceļu satiksmes dalībnieku kontrole uz reģionālās un valsts nozīmes ceļiem ir nepietiekama. Lai arī priekšplānā ir izvirzīta pietiekami konkrēta problēma, formulētie uzdevumi ir salīdzinoši abstrakti. *Piemēram, pirmais uzdevums* ir „organizēt ceļu satiksmes dalībnieku kontroli”; *otrais uzdevums* ir īstenot „bīstamas un agresīvas uzvedības kontroli”; *trešais uzdevums* ir „īstenot iereibušu ceļu satiksmes dalībnieku kontroli” utt.

Līdzīgas problēmas ir jānošķir arī, runājot par citu prioritāšu īstenošanu; atsevišķos gadījumos uzdevumi ir formulēti pat abstraktāk nekā mērķi.

¹⁷⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. kovo 2 d. nutarimas Nr. 257 „Dėl Valstybinės saugaus eismo plėtros 2011–2017 metų programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2011., Nr. 29-1368.

SECINĀJUMI

1. *Objektīvā ziņā drošība* ir stāvoklis, kurā nepastāv draudi aizsargātajām vērtībām vai tie tiek efektīvi kontrolēti. *Subjektīvā ziņā drošība* ir drošības izjūta, kas ietver personu ticību tam, ka neradīsies draudi aizsargātajām vērtībām vai tie tiks efektīvi kontrolēti. Mūsdienās valsts drošību joprojām spēcīgi ietekmē starptautiskās drošības tendences – kaut gan attiecīgās drošības dimensijas vienmēr ir savstarpēji mijiedarbojušās, globalizācijas procesa dēļ mūsdienās mēs varam runāt ja ne gluži par pilnīgu valsts un starptautiskās drošības saplūšanu, tad vismaz par ātru mijiedarbības intensificēšanos starp šīm dimensijām. Šie procesi pamato pieaugošo sinerģijas un ciešākas sadarbības vajadzību visos līmeņos. Efektīvas sabiedriskās drošības nodrošināšanas nolūkā jāpievērš uzmanību likuma kā statiskas un dinamiskas parādības dihotomijai, jo sabiedriskās drošības nodrošināšanas nolūkā ir svarīgi īstenot attiecīgos sabiedriskās drošības politikas elementus likumu izstrādāšanas posmā un statiskos tiesību aktus veiksmīgi pārvērst par dinamiskām tiesībām. Sabiedriskās drošības nodrošināšanas galvenā problēma Lietuvas administratīvajās tiesībās ir dublēšanās tendence, kas izveidojas neatbilstošas institucionālās struktūras un iestādēm piešķirto pienākumu neracionālas sadales apstākļos. Tas rada vajadzību nodrošināt sabiedriskās drošības modernizāciju.

2. *Sabiedriskā kārtība ir primārais un izšķiroši svarīgais sabiedriskās drošības pamats, kas nosaka stabilitāti valstī.* Modernā valstī tiesībsargājošo iestāžu kā spēcīgu struktūru, kuras valsts vārdā ir pilnvarotas piemērot piespiedu pasākumus, koncepciju nomaina kvalitātes ziņā jauna pieeja tiesībsargājošo iestāžu darbībām kā sociālam pakalpojumam. Policijas darbības galvenās problēmas, kas pasliktina policijas iespējas efektīvi nodrošināt sabiedrisko kārtību, ir *iedzīvotāju neuzticība policijas struktūrām, cilvēkresursu un citu resursu trūkums, zema policistu kvalifikācija, kā arī plaisa sadarbībā starp policiju un kopienām.* Drošas Lietuvas Republikas pašvaldības jēdziena pamatā ir Kanādas pieredze sabiedriskās kārtības nodrošināšanas organizēšanā pašvaldības līmenī, kaut gan pašlaik viena no nopietnākajām problēmām aktīvas pašvaldību lomas panākšanā sabiedriskās kārtības nodrošināšanā ir analogas pieredzes trūkums pārvaldes jomā. Pēdējā laikā Lietuvā dominē decentralizēta, pēc subsidiaritātes principa izveidota pašvaldības modeļa nostiprināšanās.

3. *Likumu izstrādāšanas posmā* vissvarīgākā problēma ir pārāk nepietiekamā likumu īstenojošo pakārtoto tiesību aktu savietojamības un efektivitātes kontrole. *Likumu piemērošanas posmā* kriminālprocesu kontroles neefektivitāti izraisa nekvalitatīvas institucionālās darbības, kuru dēļ paaugstinās neuzticība iestādēm un noziegumu latentuma pakāpe. Kriminālprocesu kontroles efektivitāte ir atkarīga arī no preventīvas efektivitātes, tādēļ pēc iespējas vairāk uzmanības būtu jāvelta sociālās palīdzības un pārliecināšanas veida mērķtiecīgiem un uz konkrētām problēmām

vērstiem sociāliem preventijas pasākumiem. Lai gan Lietuvā ir novērojama obligātās noziedzības novēršanas sistēmas uztvere, tomēr var minēt vairākus novēršanas efektivitātes šķēršļus, tādus kā *strukturālā centra neesamība, noziedzības novēršanas tiesiskais regulējums, kas traucē nodrošināt novēršanas projektu efektivitāti, nepietiekama faktisko novēršanas aktivitāšu efektivitātes kontrole, novēršanā iesaistīto pušu subjektīvie viedokļi un pieejas, kā arī nepietiekama pašizglītošanās.*

4. Jaunu noziedzības novēršanas un kontroles modeļu izveidē izšķir *vairākus atsevišķus posmus. Pirmo posmu* veido problēmas identificēšana un formulēšana. Precīzi un specifiski jānoformulē problēma, jāapraksta tās joma un problemātiskās parādības stabilitāte, tādējādi izvairoties no novēršanas pasākumu un to ietekmes difūzijas efekta. *Otrais posms* ietver programmas mērķus un uzdevumus, lai to izpilde būtu mērāma. *Trešais programmas posms* ir novēršanas pasākumu atlase. Novēršanas darbības dalībniekiem būtu jāsniedz iespēja piemērot vairāk novēršanas pasākumu, vienlaikus paaugstinot novēršanas subjektu kvalifikāciju. *Ceturtais posms* ir programmas izpildes un pārvaldības struktūras noteikšana. Novēršanas programmas efektivitāti novērtē, pārbaudot un formulējot programmu, izvēloties mērķus un uzdevumus, veicot negatīvo seku analīzi, izpētot alternatīvus problēmu risinājumu ceļus; analizējot faktorus, izvēloties novēršanas pasākumus, izvēloties rezultātu novērtēšanas rādītājus, formulējot sagaidāmos rezultātus ar efektivitātes kontroles pasākumu, iegūto rezultātu novērtēšanas un apraksta palīdzību.

5. *Pašreizējo tiesību aktu valsts robežu aizsardzības jomā modernizēšanas nepieciešamību apliecina tas, ka pašlaik valsts robežu aizsardzības noteikumus reglamentē divi galvenie likumi: likums „Par Valsts robežu un tās aizsardzību” un likums „Par Valsts robežsardzes dienestu”, kurus loģiski vajadzētu apvienot vienā likumā. Minētie likumi ir pieņemti 2000. gadā, kad Lietuvas Republika nebija ne NATO, ne ES dalībvalsts, turklāt šie likumi ir vairākkārt grozīti, laboti un pielāgoti starptautiskajiem un ES tiesību aktiem, tostarp Šengenas konvencijai, kas izskaidro to sadrumstalotību un necenšanos risināt to neatbilstības problēmu mūsdienu ģeopolitiskajām tendencēm. Pamatotas šaubas rodas arī par to, vai šie mehānismi tiek efektīvi īstenoti Lietuvā, kur, kā redzams, ES ārējo robežu aizsardzības prioritāte nav paredzēta pat galvenajos likumos, kuri reglamentē valsts robežu aizsardzību.*

6. *Tāpat kā noziedzību kopumā, neatbilstošu uzvedību uz ceļiem neierobežo tikai tiesiski pasākumi – satiksmes drošības nodrošināšanai jāpiemēro kompleksi pasākumi.* Ceļu satiksmes drošību regulē vairāki likumi un tos īstenojošie tiesību akti; tādēļ rodas pamatotas šaubas par to sistemātisko pieeju un savietojamību, jo īpaši uzsverot, ka pakārtotajos tiesību aktos likuma līmenī tiek nepamatoti paplašināts konkrētai institūcijai pieskaitāmo funkciju saraksts. Novērojama tendence, ka esošajos tiesību aktos pastāv stingrāka atbildība par ceļu satiksmes noteikumu pārkāpumiem. Kritiski jāizvērtē Lietuvas Republikas Kriminālkodeksā pieņemtos grozījumus, ar kuriem par

transportlīdzekļa vadīšanu, atrodoties vidēji smagā vai smagā reibuma pakāpē, iestājas atbildība, jo šie grozījumi ir grūti savietojami ar *ultima ratio* principu, procesa ātruma un efektivitātes principiem, kā arī ar mērķi samazināt notiesāto personu skaitu ieslodzījuma vietās.

PRIEKŠLIKUMI

1. *Valsts institūcijām* iesaistoties Sabiedriskās drošības nodrošināšanas administratīvi tiesiskā reglamentējošā mehānisma modernizācijā, būtu jāpievērš uzmanība pamata cilvēktiesību nodrošināšanai, caurredzamībai, atbildībai un demokrātiskās kontroles pastiprināšanai, nodrošinot efektīvāku ES tiesību aktu piemērošanu, kā arī saskaņotākai starpministriju un starpsektoru pieejas ievērošanai un visu iekšējo un ārējo drošības aspektu apvienošanai. Lietuvas likumā „Par nacionālās drošības pamatiem” jānostiprina un uzmanība jāpievērš sabiedriskās drošības nodrošināšanas administratīvi tiesiskā reglamentējošā mehānisma funkciju uzlabošanai: dažādu valsts pārvaldes sektoru, tādu kā sabiedriskā drošība, veselība, sociālā un vides aizsardzība, izglītība, kultūra u.c., sinerģijas veicināšana, ciešas sadarbības izveidošana starp valsts un pašvaldību iestādēm un aģentūrām, zinātnes un mācību iestādēm, valsts un privātā sektora sadarbības veicināšana, kā arī aktīvas sabiedrības līdzdalības palielināšana.

2. Sabiedriskās kārtības uzturēšanā jācenšas izskaust piespiešanas formas un metodes, un, lai varētu sākt piemērot sabiedrības pārvaldības metodes un nodrošināt, ka sabiedrisko kārtību uztver kā sociālu pakalpojumu, kam piemēro kvalitātes standartus, policijai būtu lietderīgi noteikt sabiedriskās kārtības darbību principus un uzdevumus un tos reglamentēt ar īpašu tiesību aktu.

3. Tā kā saskaņā ar pašreizējo tiesisko regulējumu sabiedriskās drošības dienesta darbiniekiem nav pienākuma reaģēt uz steidzamu situāciju, kas notikusi pēc darbalaika, un gadījumā, ja šāda situācija notiek, organizēto darbinieku skaits var būt mazāks, nekā nepieciešams, tad Sabiedriskās drošības dienesta vadībai ir lietderīgi norādīt un noteikt dienesta darbinieku konstanto patruļas režīmu. Vienlaikus ar dienesta darbinieku cilvēkresursu problēmas risināšanu policija varētu pilnībā uzņemt konvojēšanas funkciju. Arī cilvēktiesību aizsardzības ziņā Tieslietu ministrijai un Iekšlietu ministrijai ir svarīgi pārskatīt konvojēšanas noteikumus, kuri reglamentē konvojēto personu galveno tiesību saturu, ievērojot viņu tiesiskos ierobežojumus.

4. Tā kā noziedzības novēršana un kontrole pilnībā nav reglamentēta nevienā valsts stratēģijā, tad Iekšlietu ministrijai šajā jomā ir nepieciešams izstrādāt specializētu un savlaicīgu, ilgtermiņa valdības Programmu, kura būtu paredzēta noziedzības novēršanas un kontroles pasākumiem, kuru galvenā uzmanība būtu vērsta uz noziedzības novēršanas optimizēšanas un atkārtoti izdarītu noziegumu samazināšanas problēmu risināšanu, pārveidojot sodu sistēmu atbilstoši mūsdienu tendencēm. Programmā būtu jāizvairās no

kompetenču pārklāšanās situācijās, kad tiek iecelta par noteiktu uzdevumu atbildīgā iestāde un tai nav nepieciešamo pilnvaru dotā uzdevuma izpildei vai kad šai iestādei deleģēto funkciju veiksmīgāk var izpildīt tās pakļautībā esoša iestāde.

5. Lai varētu atbilstoši novērtēt noziedzības novēršanas un kontroles programmas efektivitāti, ir jāizveido raiti funkcionējoša Noziedzības novēršanas informācijas sistēma, kuru veido kriminoloģiski informatīva, metodiski informatīva un vadoši informatīva apakšsistēma, kam piešķirtas Iekšlietu ministrijas administrēšanas funkcijas.

6. Iekšlietu ministrijai atsevišķu kriminālprocesu kontroles jomā:

a) ievērojot mūsdienu sociālās un ekonomikas tendences, pieņemt ēnu ekonomikas kontroles Stratēģiju, kurā būtu paredzēti ēnu ekonomikas apkarošanas un novēršanas pasākumi;

b) korupcijas apkarošanas jomā aizpildīt „robu” kriminālkodeksā, paplašināt korupcijas jēdzienu, pārskatot šā noziedzīgā nodarījuma sastāvu un ietverot korupcijas privātajā sektorā kriminalizāciju, un, proti, papildināt Lietuvas Republikas Kriminālkodeksa Sevišķās daļas XXXIII sadaļu „Noziegumi un likumpārkāpumi valsts dienestā un pret sabiedriskajām interesēm” ar tiesību normu, kas paredzētu kriminālatbildību par tamlīdzīgām noziedzīgām darbībām privātajā sektorā;

c) tā kā Lietuvā nevienā tiesību aktā nav paredzēta cilvēku tirdzniecības novēršanas valsts pārvaldes koordinēšanas sistēma un nav noteikts, kā šī sistēma būtu organizējama, tad ir lietderīgi īpašā tiesību aktā, kas pilnībā reglamentē iestādes un par koordinēšanu atbildīgo ierēdņu amatus, ieviest noteikumus par cilvēku tirdzniecības apkarošanu. Tāpat pēc Latvijas piemēra sagatavot programmu projektus par konkrētu laika posmu, kuri pēc to veida un kvalitātes būtu salīdzināmi ar Nacionālo pretkorupcijas programmu;

d) ievērojot to, ka vardarbības ģimenē latentums joprojām ir salīdzinoši augsts, īpaša uzmanība valsts līmenī būtu jāvelta ne tikai visaptverošai palīdzībai vardarbības upuriem un vardarbības veicējiem, bet arī tiesībsardzības darbinieku kvalifikācijas celšanai, pievēršoties psiholoģiskajiem aspektiem darbā ar cietušajiem no vardarbības ģimenē.

7. Valsts robežsardzei:

a) uzsākt kvalitātes ziņā jauna likuma pieņemšanu „Par Valsts robežu un tās aizsardzību”, kurā būtu ietverti visi būtiskie valsts robežu un pierobežu administratīvi tiesisko režīmu reglamentējošie nosacījumi, kas paredz Valsts robežsardzes prioritārās tendences atbilstoši mūsdienu (jo īpaši ES ārējās robežas aizsardzības) tendencēm un mērķiem. Šajā jaunajā likumā paredzēt arī RSD stratēģiskos mērķus un uzdevumus (cita starpā ES ārējās robežas aizsardzības prioritāte) un noregulēt likuma un RSD noteikumu normas, lai panāktu, ka šie noteikumi nevis automātiski atkārtotu attiecīgā likuma normas, bet gan regulētu tos jautājumus par RSD darbībām, kuru reglamentēšana likumu līmenī nav lietderīga;

b) ES ārējo robežu kontroles stiprināšanai ir nepieciešams efektīvi izmantot *EUROSUR* sistēmas sniegtās iespējas, uzlabot un modernizēt kontroles procedūras robežkontroles punktos un nodrošināt RSD darbiniekus ar vismodernāko cilvēku atrašanas, ceļošanas dokumentu pārbaudes un transportlīdzekļu apskates aprīkojumu. Nepieciešams turpināt stiprināt sadarbību starp Baltijas jūras reģiona valstu pierobežas (piekrastes) aizsardzības dienestiem, nodrošinot ārējo robežu uzraudzību jūrā, aktīvi piedalīties *FRONTEX* aktivitātēs, kā arī citos ES un Baltijas jūras reģiona valstu starptautiskajos forumos un projektos.

8. *Transporta un satiksmes ministrijai*, izstrādājot jaunu drošas satiksmes attīstības valsts Programmu 2017. gadā, novērst nepilnības Nacionālās ceļu drošības attīstības programmā 2011.-2017. gadam (*abstrakti un dublējošies uzdevumi, to izpildes kvalitāti nav iespējams izmērīt ar īpašiem rādītājiem*), ietvert noteiktus ceļu satiksmes drošības paaugstināšanas pasākumus, kuri nav minēti esošajā programmā (*piemēram, autovadītāju rehabilitācijas programmas*), kā arī iesniegt vairāk statistikas datu, tostarp, uzsverot citu valstu veiksmīgo pieredzi šajā jomā, kā arī nodrošināt efektīvu programmas īstenošanas uzraudzību.

Vladas Tumulavičius. *Sabiedriskās drošības tiesiskās regulēšanas pilnveidošana globalizācijas apstākļos: Lietuvas piemērs. Promocijas darba kopsavilkums.* Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saulē”, 2016. 60 lpp.

•••••

Izdevējdarbības reģistr. apliecība Nr. 2-0197.
Iespiests DU Akadēmiskajā apgādā „Saulē” –
Vienības iela 13, Daugavpils, LV-5401, Latvija